

e1 Ekonomické listy

01 | 2011

03	Výhled vývoje ekonomiky EU v letech 2011–2012
18	Česká ekonomika z pohledu
institucionálních sektorů
34	Globalizace hodnotových řetězců
44	Podniková informatika v řízení
dodavatelských řetězců

Obsah

Recenzované odborné stati

Výhled vývoje ekonomiky EU v letech 2011–2012	3
Ing. Růžena Vintrová, DrSc.	
Česká ekonomika z pohledu institucionálních sektorů	18
Prof. Ing. Vojtěch Spěváček, DrSc.	
Globalizace hodnotových řetězců	34
Ing. Marek Rojíček, Ph.D.	
Podniková informatika v řízení dodavatelských řetězců	44
Ing. Petr Lhotan, Doc. Ing. Jan Pour, CSc.	

Výhled vývoje ekonomiky EU v letech 2011–2012

Ing. Růžena Vintrová, DrSc.

Výhled vývoje evropské ekonomiky, zpracovaný koncem listopadu 2010 generálním ředitelstvím Evropské komise pro ekonomické a finanční záležitosti (Directorate-General for Economic and Financial Affairs – ECFIN), shrnuje dosažené výsledky v ekonomickém oživení zemí EU a předvídá jeho pokračování v příštích dvou letech (viz ECFIN, 2010a). Konstatuje, že základna pro oživení byla rozšířena zapojením domácí poptávky, díky čemuž se nastoupený proces stává udržitelným. Prostor pro oživení se však rozšiřuje pouze postupně, takže situace zůstává velice nejistá a v jednotlivých zemích se silně odlišuje.

Hlavní poznatky jsou obsaženy v první části zprávy, věnované makroekonomickým charakteristikám za celek zemí EU. Tato základní část obsahuje tři kapitoly. V první kapitole se hodnotí dosavadní vývoj a předvídá se další průběh postupného oživení ve společenství zemí EU a zvláště v eurozóně. Druhá kapitola se věnuje vlivu fiskální konsolidace na průběh ekonomického oživení a třetí kapitola se zabývá obnovou růstového potenciálu a úlohou reforem v oblasti výroby a pracovního trhu. Druhá část zprávy uvádí výhled vývoje ekonomiky v jednotlivých členských a kandidátských zemích s uvedením základního přehledu za některé další významné světové ekonomiky. K celé studii je připojena rozsáhlá tabulková příloha, přičemž navíc jako samostatná publikace se vydává již tradičně strukturovaný Statistical Annex of European Economy o rozsahu 222 stran (viz ECFIN, 2010b).

V následujícím přehledu podáváme stručný výtah z celého textu s uvedením hlavních číselných výsledků a z nich vyplývajících poznatků za celek zemí EU i za přední evropské země. V závěru jsou hodnocení a názory ECFIN na východiska z krize stručně porovnány s přístupy jiných světových organizací a teoretickými názorovými proudy.

Pomalou postupující ekonomické oživení

Současné oživení v EU je slabší než byly v průměru předchozí fáze oživení, následující po propadu vyvolaném finančními tlaky. Je brzděno slabou soukromou domácí poptávkou a tvrdými úvěrovými podmínkami. Ve srovnání s předchozími předpověďmi však došlo k revizím směrem k poněkud příznivějším výsledkům jak pro EU, tak i v celosvětovém měřítku.

Vnější ekonomické prostředí

Nejhlubší a nejdelší hospodářskou recesi za celou dobu existence EU se podařilo zastavit až v podzimních měsících roku 2009. Zvláště silnou ekonomickou aktivitu bylo možno pozorovat ve 2. čtvrtletí 2010, kdy se mezičtvrtletní růst HDP díky vzestupu exportně orientovaného průmyslu zvýšil až na 1 %, načež ve 3. čtvrtletí došlo k jeho zpomalení na 0,5 %. Současné oživení v EU je přitlumené vzhledem ke zmírnění globálního světového růstu a mezinárodního obchodu a též vzhledem k vyčerpání dočasných růstových faktorů, jako byly vládní stimuly v EU i dalších zemích. Předpověď pro růst

Tabulka 1 ►

Tempa růstu HDP ve světových regionech a hlavních zemích v letech 2007–2012

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Podíl na celosvětovém HDP v % ¹⁾
Svět	5,2	2,8	-0,7	4,5	3,9	4,0	100,0
EU	3,0	0,5	-4,2	1,8	1,7	2,0	21,9 ⁴⁾
- Eurozóna	2,9	0,4	-4,1	1,7	1,5	1,8	15,4 ⁴⁾
USA	1,9	0,0	-2,7	2,7	2,1	2,5	20,7
Japonsko	2,4	-1,2	-5,2	3,5	1,3	1,7	6,0
Asie (bez Japonska)	9,8	6,5	5,8	8,5	7,6	7,5	26,0
- Čína	13,0	9,0	8,7	10,5	9,2	8,9	12,7
- Indie	9,2	6,7	7,4	8,5	8,3	7,8	5,1
Latinská Amerika	5,8	4,2	-1,9	5,6	4,0	4,2	8,6
- Brazílie	6,1	5,1	-0,2	7,4	4,8	5,1	2,9
MENA ²⁾	5,6	4,8	2,1	3,8	4,0	4,0	5,0
CIS ³⁾	7,8	4,9	-7,0	3,7	4,1	4,2	4,3
- Rusko	8,1	5,6	-7,9	3,5	3,8	4,0	3,1
Subsaharská Afrika	6,9	5,6	2,1	5,0	5,5	6,0	2,5

¹⁾ Relativní váhy v %, založené na HDP (ve stálých cenách a paritách) v roce 2009.

²⁾ MENA – země Blízkého východu a severní Afriky.

³⁾ CIS – Společenství nezávislých států.

⁴⁾ Vlastní odhad na základě národních účtů EUROSTAT.

Pramen: ECFIN (2010a), s. 9, 15 a 18; EUROSTAT, National Accounts, 29. 12. 2010.

ekonomiky EU v letech 2010–2011 se pohybuje mezi 1,7–1,8 % (v roce 2011 má dojít k mírnému zbrzdění), výhled na rok 2012 ukazuje možné zrychlení růstu HDP až ke 2 %.

Světová ekonomika ožívuje jen postupně a globální růst zůstává pod předkrizovou úrovní. Ve vyspělých ekonomikách jsou dědictvím krize slabé pracovní trhy, restrukturalizace výdajů a opatrné nákupy domácností i firem, jakož i velké deficity veřejných financí. V těchto podmínkách lze očekávat jen velice slabé oživení. Očekávaný růst v USA se podle předpovědi zmírní z 2,75 % v roce 2010 na 2 až 2,5 % v dalších dvou letech. V Japonsku se očekává růst kolem 3,5 % v roce 2010 se zpomalením na 1,25 % a 1,75 % v letech 2011–2012.

Na rozvíjejících se trzích a v rozvojových ekonomikách je situace mnohem příznivější.

Předpověď zde ukazuje na silný růst, nesený bouřlivým vzestupem domácí poptávky, zahraničním obchodem a růstem cen surovin. Například v rozvíjející se Asii se očekává ekonomický růst 8,5 % v roce 2010 a kolem 7,5 % v letech 2011–2012. „Tahounem“ růstu je Čína, kde má růst dosáhnout 10,5 % v roce 2010 a zhruba 9 % v dalších dvou letech. Mimo Asii solidní růst zaznamenávají rovněž Rusko a Brazílie; v prvně uvedené zemi je trend mírně vzestupný, ve druhé sestupný (viz tabulka 1).

Vnější prostředí se výrazně zlepšilo koncem roku 2009 a v roce 2010 se **růst světového obchodu** vrátil k předkrizové úrovni. Stalo se tak v důsledku řady faktorů, mezi nimiž byl významný zejména vzestup světového zpracovatelského průmyslu, který byl stimulován různými opatřeními, např. podporou prodeje automobilů s vyu-

Tabulka 2 ▶

Tempa růstu světového obchodu (v %)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Světový dovoz	6,8	3,3	-13,1	12,1	7,1	6,9
Extra EU vývoz	8,9	3,6	-11,0	13,7	7,9	7,3

Pramen: ECFIN (2010a), s. 9.

žíváním různých „šrotovacích programů“, cyklem obnovy zásob, obnovenou činností globálních nabídkových řetězců a určitým zlepšením podmínek financování obchodu. V letech 2011–2012 se však budou projevit známky zpomalení globálního ekonomického růstu. Celosvětový růst HDP by měl podle předpovědi klesnout ze 4,5 % v roce 2010 na zhruba 4 % v letech 2011–2012 (z toho růst mimo EU z 5,25 % na 4,5 %).

Předpověď pro růst světového obchodu v letech 2011–2012 je ve srovnání s rokem 2010 výrazně nižší (viz tabulka 2).

Oslabení vnějšího prostředí bude mít brzdicí efekt na růst evropského vývozu. Tento trend se začal projevovat již od léta 2010. Předem to naznačoval i vývoj exportní složky indexu PMI (Purchasing Manager Index).¹

Na finančních trzích došlo k určitému zlepšení ve srovnání s obdobím dluhové krize veřejného sektoru, která vypukla v květnu 2009. I když pokrok v této oblasti je nejistý a nepevný, indexy na akciových trzích mají při existujících výkyvech stoupající tendenci a na peněžních trzích došlo k normalizaci. Byla zavedena různá hospodářsko-politická opatření, ustavil se Evropský finanční stabilizační mechanismus (European Financial Stabilisation Mechanism) a Evropský finanční stabilizační fond (European Financial Stability Facility – EFSF). Po těchto opatřeních se tlaky na trzích státních dluhopisů zmírnilly, i když určité zneklidnění se později

opět projevilo. Investoři začali více diferencovat mezi vydavateli státních dluhopisů, takže výnosy v bezpečnějších zemích se výrazně snížily, zatímco ve více rizikových členských státech eurozóny zůstaly na vysoké úrovni (viz Řecko, Irsko a Portugalsko).

V bankovním sektoru došlo rovněž k určitému uklidnění. Solventní pozice bank se zlepšila od jara 2010 s prováděním testů, jejichž výsledkem bylo konstatování celkové odolnosti bank, i když v jejich zranitelnosti existuje řada citlivých míst. V posledních měsících roku 2010 se začaly zvyšovat zisky bank, které mohou lépe pokrýt budoucí potenciální ztráty z poskytnutých půjček. Stabilizovaly se rovněž úvěrové podmínky pro podniky i domácnosti. Objem úvěrů pro domácnosti se mírně zvýšil. Pokud jde o nefinanční podniky, pokračuje ještě klesající tendence. Jak konstatovaly již předchozí předpovědi, oživení úvěrování má v soukromém sektoru obvykle roční zpoždění za bodem obrátu.

Ekonomický vývoj v EU a v eurozóně

Přitlumení ekonomického růstu v **Evropské unii** ve výhledu na nejbližší roky je způsobeno zpomalením ekonomické aktivity v celosvětovém měřítku, které brzdí růst exportu, a rovněž vyprcháním vlivu mimořádných protikrizových opatření. Při mírném poklesu tempa růstu HDP v roce 2011 a jeho opětovném mírném zrychlení v roce 2012 se počítá s rostoucím vlivem domácí

¹ Index PMI indikuje vývoj ve zpracovatelském průmyslu.

Tabulka 3 ►

Hlavní charakteristiky ekonomického vývoje EU v letech 2007–2012¹⁾

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
HDP	3,0	0,5	-4,2	1,8	1,7	2,0
Soukromá spotřeba	2,1	0,7	-1,7	0,7	1,2	1,4
Veřejná spotřeba	1,9	2,3	2,0	1,2	-0,2	0,0
Celkové investice	5,3	-0,8	-12,1	-0,6	2,8	4,2
Zaměstnanost	1,7	0,9	-1,9	-0,6	0,4	0,7
Míra nezaměstnanosti ²⁾	7,2	7,0	8,9	9,6	9,5	9,1
Inflace ³⁾	2,4	3,7	1,0	2,0	2,1	1,8
Saldo veřejných rozpočtů (% HDP)	-0,9	-2,3	-6,8	-6,8	-5,1	-4,2
Veřejný dluh (% HDP)	58,8	61,8	74,0	79,1	81,8	83,3
Saldo běžného účtu (% HDP)	-1,0	-1,9	-1,0	-0,9	-0,5	-0,3
Příspěvek ke změně HDP						
Domácí poptávka	2,8	0,7	-3,1	0,4	1,2	1,7
Zásoby	0,2	-0,3	-1,0	0,7	0,1	0,0
Čistý vývoz	-0,1	0,1	-0,1	0,6	0,4	0,3

¹⁾ Roční tempa růstu v %, pokud není uvedeno jinak; ²⁾ % z pracovních sil; ³⁾ podle harmonizovaného indexu spotřebitelských cen.

Pramen: ECFIN, Economic Forecast Autumn (2010a), s. 15.

poptávky. Její příspěvek k růstu by se měl zvýšit z 1,2 p.b. v roce 2011 na 1,7 p.b. v roce 2012. Naopak příspěvek vývozu se postupně snižuje z 0,6 p.b. v roce 2010 až na 0,3 p.b. v roce 2012. Pokles investic v letech 2008–2010 by měl být vystřídán jejich opětovným vzestupem. K růstu má přispívat rovněž oživení soukromé spotřeby. I při poklesu ročních deficitů veřejných financí dále mírně narůstá míra zadluženosti. Míra nezaměstnanosti bude v roce 2011 víceméně stagnovat a její pozvolný pokles se předpokládá až v roce 2012 (viz tabulka 3).

V eurozóně je na rozdíl od celé EU růst HDP pomalejší, vliv příznivého obratu v domácí poptávce menší a původně vydatnější příspěvek exportu k růstu HDP se vytrácí. Míra nezaměstnanosti má být podle předpovědi pro následující dva roky stále o půl procentního bodu nad úrovni EU a míra zadluženosti zůstává na vyšší úrovni zhruba o 5 p.b. (viz tabulka 4).

Rozdílný průběh oživení v jednotlivých zemích EU

Rozdíly mezi zeměmi jsou velké. Záleží na jejich geografické a produktové specializaci (struktura exportu), na míře jejich otevřenosti, na exponovanosti vůči poruchám finančního sektoru a konečně na existenci velkých vnitřních či vnějších nerovnováh. To vše ovlivňuje celkovou konkurenční pozici jednotlivých zemí a vymezuje výzvy a úkoly, které budou muset plnit v hospodářské politice.

Geografická struktura exportu se bude vzhledem k oslabení ekonomického růstu v USA nepříznivě projevovat zejména v zemích, jejichž vývoz do tohoto teritoria představuje výraznou část, tj. především v Irsku a ve Velké Británii. V příznivější situaci se nacházejí země exportující na rozvojové trhy se stoupající poptávkou, tj. např. Německo a Finsko. I když v posledních letech podíl exportu zboží ze zemí EU a jmenovitě z eurozóny do USA klesal a podíl vývozu na rozvíjející se trhy

Tabulka 4 ▶

Hlavní charakteristiky ekonomického vývoje eurozóny v letech 2007–2012¹⁾

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
HDP	2,9	0,4	-4,1	1,7	1,5	1,8
Soukromá spotřeba	1,7	0,4	-1,1	0,4	1,9	1,4
Veřejná spotřeba	2,3	2,4	2,4	1,0	-0,1	0,2
Celkové investice	4,7	-0,8	-11,4	-0,8	2,2	3,6
Zaměstnanost	1,7	0,6	-2,0	-0,7	0,3	0,6
Míra nezaměstnanosti ²⁾	7,5	7,5	9,5	10,1	9,0	9,6
Inflace ³⁾	2,1	3,3	0,3	1,5	1,8	1,7
Saldo veřejných rozpočtů (% HDP)	-0,6	-2,0	-6,3	-6,3	-4,6	-3,9
Veřejný dluh (% HDP)	66,0	69,7	79,1	84,1	86,5	87,8
Příspěvek ke změně HDP						
Domácí poptávka	2,4	0,5	-2,6	0,4	0,9	1,5
Zásoby	0,0	-0,2	-0,8	0,5	0,1	0,0
Čistý vývoz	0,3	0,1	-0,7	0,8	0,5	0,2

¹⁾ Roční tempa růstu v %, pokud není uvedeno jinak; ²⁾ % z pracovních sil; ³⁾ podle harmonizovaného indexu spotřebitelských cen.

Pramen: ECFIN, Economic Forecast Autumn (2010a), s. 18.

rosl, vývoj v USA je pro země EU stále mimořádně důležitý. Jde nejen o stále vysoký podíl vývozu zboží, ale i o velký vývoz služeb, v neposlední řadě pak jsou významné zprostředkované vazby vývoje v USA na celou světovou ekonomiku.

Přetrvávají velké starosti o udržitelnosti fiskální situace, zvláště v některých zemích eurozóny, které jsou vystaveny zostřené pozornosti finančních trhů. Nejdůležitější v tomto ohledu jsou rozdíly v konkurenční pozici jednotlivých zemí.

Ekonomický růst

Zatímco Německo a s ním řada menších zemí docílují solidního vzestupu ekonomické aktivity, ostatní země, zejména na periférii, zaostávají. V roce 2010 dosáhne ekonomický růst v Německu podle předpovědi více než dvojnásobného tempa ve srovnání s eurozónou (3,7 % ve srovnání s 1,7 %). Naopak růst ve Francii a v Itálii je podprůměrný a ve Španělsku se očekává přetrvávání recese. Mimo eurozónu dosahuje vysokého růstu (srovnatelného

s Německem) Polsko, které jako jediná země EU neprošlo v roce 2009 recesí. Oživení ve Spojeném království je zhruba na průměru zemí eurozóny.

Pokud jde o malé ekonomiky, očekává se v roce 2010 poměrně vysoký růst HDP na Slovensku (4,1 %) a ve Švédsku (4,8 %), což představuje nejvyšší tempa v rámci celé EU. V odlišné situaci se nacházejí Řecko, Lotyšsko, Rumunsko a do určité míry i Bulharsko a Irsko, kde se v roce 2010 očekává pokles. V roce 2011 by se již všechny země EU s výjimkou Řecka a Portugalska měly nacházet ve fázi oživení. Přenos růstového podnětu z Německa do dalších zemí spolu se všeobecným zvyšováním domácí poptávky by měl v letech 2011–2012 vést ke zrychlení temp růstu ve většině členských zemí EU (viz tabulka 5).

Situace na pracovních trzích

Podmínky na pracovním trhu se v průběhu roku 2010 stabilizovaly a další ztráty pracovních míst již ve větším měřítku nehrozí. Míra nezaměstna-

Tabulka 5 ►

Tempa růstu HDP ve vybraných zemích EU v letech 2007–2012 (v %)¹⁾

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Německo	2,7	1,0	-4,7	3,7	2,2	2,0
Francie	2,4	0,2	-2,6	1,6	1,6	1,8
Španělsko	3,6	0,9	-3,7	-0,2	0,7	1,7
Itálie	1,5	-1,3	-5,0	1,1	1,1	1,4
Spojené království	2,7	-0,1	-5,0	1,8	2,2	2,5
Rakousko	3,7	2,2	-3,9	2,0	1,7	2,1
Belgie	2,9	1,0	-2,8	2,0	1,8	2,0
Nizozemsko	3,9	1,9	-3,9	1,7	1,5	1,7
Dánsko	1,6	-1,1	-5,2	2,3	1,9	1,8
Švédsko	3,3	-0,4	-5,1	4,8	3,3	2,3
Finsko	5,3	0,9	-8,0	2,9	2,9	2,3
Irsko	5,6	-3,5	-7,6	-0,2	0,9	1,9
Portugalsko	2,4	0,0	-2,6	1,3	-1,0	0,8
Recko	4,3	1,3	-2,3	-4,2	-3,0	-1,1
Česká republika	6,1	2,5	-4,1	2,4 ²⁾	2,3 ²⁾	3,1 ²⁾
Maďarsko	0,8	0,8	-6,7	1,1	2,8	3,2
Polsko	6,8	5,1	1,7	3,5	3,9	4,2
Slovensko	10,5	5,8	-4,8	4,1	3,0	3,9
Slovinsko	6,9	3,7	-8,1	1,1	1,9	2,4

¹⁾ Roky 2010–2012 předpověď;

²⁾ MF ČR v Makroekonomické predikci z října 2010 očekávalo tempa růstu HDP 2,2 % v roce 2010 a 2,0 % v roce 2011, ve Fiskálním výhledu z téhož data se uvádí i tempa v roce 2012 ve výši 3,2 %; ČNB ve Zprávě o inflaci z listopadu 2010 předpovídala v roce 2010 tempa růstu HDP 2,3 %, v roce 2011 však již jen 1,2 % a v roce 2012 očekává zrychlení na 2,5 %.

Pramen: ECFIN (2010a), s. 182; MF ČR (2010a, 2010b); ČNB 2010(a).

nosti se od jarních měsíců pohybovala v EU kolem 9,6 % a v eurozóně kolem 10 %. Situace se ovšem velice odlišovala v jednotlivých zemích. Zatímco v Nizozemsku a v Rakousku se míra nezaměstnanosti pohybovala jen mezi 4–5 %, ve Španělsku a v republikách Pobaltí dosahovala mezi 17–20 % (viz tabulka 6).

Míra inflace

Mírný vzestup inflace v roce 2010 proti roku předchozímu byl způsoben cenami potravin a energie, jakož i cenovým vzestupem v celosvětovém rámci. Míra inflace měřená HICP dosáh-

la v EU 2 % a v eurozóně 1,5 %. Jádrová inflace byla zhruba o 0,75 p.b. níže v obou regionech. Ceny ropy a kovů se v roce 2010 poněkud zklidnily, avšak letní zrychlení cen některých zemědělských surovin začalo vzbuzovat obavy z možného většího zdražení potravin.

Ceny výrobců se nacházejí na vzestupném trendu, v září 2010 byly o 4,2 % vyšší než ve stejném období roku předchozího. Ochablý pracovní trh vede k tomu, že se v předpovědi předpokládá pokračující potlačení mzdového růstu. V souhrnu se očekává, že inflace zůstane pod kontrolou, nehledě na poněkud vyšší ceny komodit a růst

Tabulka 6 ►

Vývoj míry nezaměstnanosti ve vybraných zemích EU v letech 2007–2012
(počet nezaměstnaných v % k celkovému počtu pracovních sil)¹⁾

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Německo	8,4	7,3	7,5	7,3	6,7	6,3
Francie	8,4	7,8	9,5	9,6	9,5	9,2
Španělsko	8,3	11,3	18,0	20,1	20,2	19,2
Itálie	6,1	6,7	7,8	8,4	8,3	8,2
Spojené království	5,3	5,6	7,6	7,8	7,9	7,8
Rakousko	4,4	3,8	4,8	4,4	4,2	4,0
Belgie	7,5	7,0	7,9	8,6	8,8	8,7
Nizozemsko	3,6	3,1	3,7	4,5	4,4	4,3
Dánsko	3,8	3,3	6,0	6,9	6,3	5,8
Švédsko	6,1	6,2	8,3	8,3	8,0	7,5
Finsko	6,9	6,4	8,2	8,3	7,8	7,2
Irsko	4,6	6,3	11,9	13,7	13,5	12,7
Portugalsko	8,1	7,7	9,6	10,5	11,1	11,2
Řecko	8,3	7,7	9,5	12,5	15,0	15,2
Česká republika	5,3	4,4	6,7	7,3	7,0	6,7
Maďarsko	7,4	7,8	10,0	11,1	11,0	10,3
Polsko	9,6	7,1	8,2	9,5	9,2	8,5
Slovensko	11,1	9,5	12,0	14,5	14,2	13,4
Slovinsko	4,9	4,4	5,9	7,2	7,2	6,6

¹⁾ Podle statistik VŠPS; roky 2010–2012 předpověď.

Pramen: ECFIN (2010a), s. 195.

nepřímých daní. Jádrová inflace by se měla poněkud zvýšit v důsledku rychlejšího růstu cen služeb. V EU se v letech 2011 a 2012 očekává celková míra inflace (HICP) na úrovni 2,1 %, resp. 1,8 % a v eurozóně jen 1,8 %, resp. 1,7 %.

Rozdíly v míře inflace mezi jednotlivými zeměmi EU nejsou tak výrazné jako v tempech ekonomického růstu nebo v míře nezaměstnanosti (viz tabulka 7).

Vliv fiskální konsolidace na evropský ekonomický výhled

Výhled ekonomického vývoje v EU je v současném období silně ovlivněn stavem veřejných financí, jejichž konsolidace je – někdy i v rozporu

s přetrvávající potřebou anticyklických opatření – vyzdvihována jako základní priorita.

Přizpůsobovací proces ve veřejných financích

Špatný stav veřejných financí má částečně cyklický charakter a dalo by se tedy očekávat jeho zlepšení s nástupem oživení. Avšak finanční krize měla neblahé důsledky na potenciální produkt a tato skutečnost může dále zvyšovat tlak na veřejné finance. Především však má úpadek veřejných financí své kořeny daleko před započítím krize. V mnoha zemích úvěrový boom a bubliny v cenách některých aktiv zdánlivě zlepšovaly finanční pozici v letech před krizí, což zatemňovalo skutečný stav věcí. Přímé i nepřímé

Tabulka 7 ►

Vývoj míry inflace ve vybraných zemích EU v letech 2007–2012
(harmonizovaný index spotřebitelských cen, změny v % k předchozímu roku)¹⁾

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Německo	2,3	2,8	0,2	1,1	1,8	2,0
Francie	1,6	3,2	0,1	1,7	1,6	1,6
Španělsko	2,8	4,1	-0,2	1,7	1,5	1,4
Itálie	2,0	3,5	0,8	1,6	1,8	1,9
Spojené království	2,3	3,6	2,2	3,2	2,6	1,4
Rakousko	2,2	3,2	0,4	1,7	2,1	1,8
Belgie	1,8	4,5	0,0	2,3	1,9	1,9
Nizozemsko	1,6	2,2	1,0	1,0	1,5	1,6
Dánsko	1,7	3,6	1,1	2,2	2,1	2,0
Švédsko	1,7	3,3	1,9	1,8	1,4	1,9
Finsko	1,6	3,9	1,6	1,6	2,1	1,8
Irsko	2,9	3,1	-1,7	-1,5	0,4	0,6
Portugalsko	2,4	2,7	-0,9	1,4	2,3	1,3
Řecko	3,0	4,2	1,3	4,6	2,2	0,5
Česká republika	3,0	6,3	0,6	1,2	2,1	2,2
Maďarsko	7,9	6,0	4,0	4,7	3,9	3,7
Polsko	2,6	4,2	4,0	2,4	2,9	3,0
Slovensko	1,9	3,9	0,9	0,7	3,2	2,8
Slovinsko	3,8	5,5	0,9	2,1	2,0	2,2

¹⁾ Národní index v případech absence HICP; roky 2010–2012 předpověď.

Pramen: ECFIN (2010a), s. 191.

důsledky nadhodnocených cen aktiv na fiskální pozici vedly k přehnaně optimistickým odhadům v „dobrých“ letech. Po splasknutí bublin se daňové příjmy prudce smrskly a dramatický vzestup rozpočtových deficitů se stal zřejmým.

Protikrizová opatření, prováděná v rámci Evropského plánu ekonomického oživení (European Economic Recovery Plan – EERP), rovněž přispěla ke zhoršení veřejných financí, avšak jejich podíl je relativně malý – v roce 2009 představoval zhruba 1 % HDP a v roce 2010 ještě o něco méně.

Prudké zhoršení veřejných financí v EU, vyvolané dopadem hospodářské a finanční krize, lze kvantifikovat podle vývoje ročních deficitů veřejných rozpočtů. Ještě v roce 2007 se rozpočtový deficit v EU pohyboval na úrovni 1 % HDP,

avšak v letech 2009–2010 stoupl k 7 % HDP. V roce 2010 přitom již započal přízpůsobovací proces a zhruba v polovině zemí byly deficity veřejných rozpočtů nižší než v roce předchozím. Díky rychlejšímu ekonomickému růstu, ukončení jednorázových stimulačních opatření a konsolidačnímu úsilí, které se prosazuje od jarního období, se očekává pokles deficitu vládního sektoru v EU (s vyloučením Irska, kde jednorázová operace zvýšila deficit až ke 32 % HDP) z 6,5 % HDP v roce 2010 na zhruba 5 % v roce 2011 a na 4,25 % v roce 2012, v eurozóně pak ještě o něco níže. Přízpůsobovací proces je v obou regionech založen spíše na výdajové stránce.

V jednotlivých zemích EU se zvládání deficitů veřejných financí značně odlišuje, jak ukazují roz-

Tabulka 8 ▶

Saldo čistých půjček(+) a výpůjček (-) sektoru vlády ve vybraných zemích EU v letech 2007–2012 (v % HDP)¹⁾

	2007	2008	2009	2010	2011	2012
EU-27	-0,9	-2,3	-6,8	-6,8	-5,1	-4,2
Eurozóna	-0,6	-2,0	-6,3	-6,3	-4,6	-3,9
Německo	0,3	0,1	-3,0	-3,7	-2,7	-1,8
Francie	-2,7	-3,3	-7,5	-7,7	-6,3	-5,8
Španělsko	1,9	-4,2	-11,1	-9,3	-6,4	-5,5
Itálie	-1,5	-2,7	-5,3	-5,0	-4,3	-3,5
Rakousko	-0,4	-0,5	-3,5	-4,3	-3,6	-3,3
Belgie	-0,3	-1,3	-6,0	-4,8	-4,6	-4,7
Nizozemsko	0,2	0,6	-5,4	-5,8	-3,9	-2,8
Spojené království	-2,7	-5,0	-11,4	-10,5	-8,6	-6,4
Irsko	0,0	-7,3	-14,4	-32,3	-10,3	-9,1
Portugalsko	-2,8	-2,9	-9,3	-7,3	-4,9	-5,1
Řecko	-6,4	-9,4	-15,4	-9,6	-7,4	-7,6
Česká republika	-0,7	-2,7	-5,8	-5,2	-4,6	-4,2
Maďarsko	-5,0	-3,7	-4,4	-3,8	-4,7	-6,2
Polsko	-1,9	-3,7	-7,2	-7,9	-6,6	-6,0
Slovensko	-1,8	-2,1	-7,9	-8,2	-5,3	-5,0
Slovinsko	0,0	-1,8	-5,8	-5,8	-5,3	-4,7
Estonsko	2,5	-2,8	-1,7	-1,0	-1,9	-2,7
Litva	-1,0	-3,3	-9,2	-8,4	-7,0	-6,9
Lotyšsko	-0,3	-4,2	-10,2	-7,7	-7,9	-7,3
Bulharsko	1,1	1,7	-4,7	-3,8	-2,9	-1,8
Rumunsko	-2,6	-5,7	-8,6	-7,3	-4,9	-3,5

¹⁾ Roky 2010–2012 předpověď ECFIN.

Pramen: ECFIN (2010a), s. 202.

díly v saldech čistých půjček a výpůjček sektoru vlády (viz tabulka 8).²⁾

Míra veřejného dluhu i při zmírňujících se ročních rozpočtových deficitech v horizontu prognózy nadále stoupá. V roce 2012 by měla dosáhnout 83 % HDP v EU a 88 % HDP v eurozóně. Setrvačné trendy veřejného dluhu by mohly při

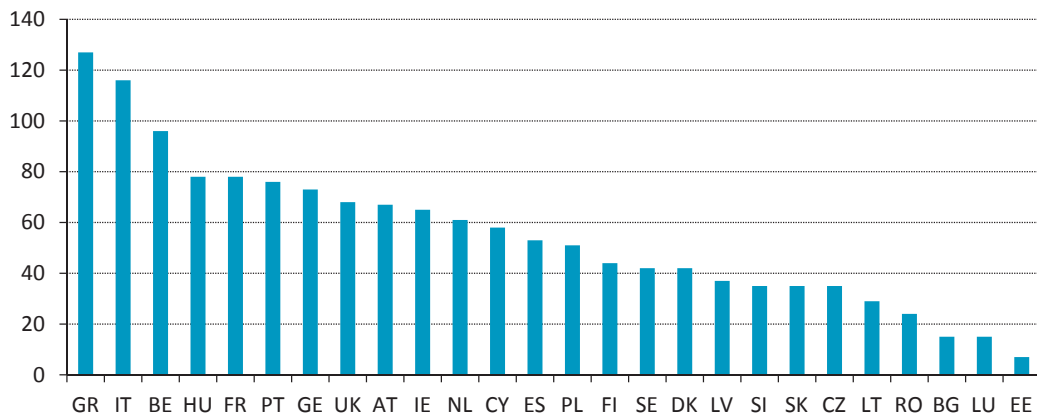
přetrvávajících vysokých rozpočtových deficitech, nižším potenciálním ekonomickém růstu než v minulosti a zhoršující se demografické situaci vážně ohrožovat fiskální udržitelnost.

V jednotlivých zemích EU je nejvyšší míra zadluženosti v Řecku, následovaném Itálií a Belgií. Z nových členských zemí EU je na tom nejhůře

²⁾ Čisté půjčky (+) nebo čisté výpůjčky (-) představují bilanční položku na kapitálovém účtu. Čisté půjčky/výpůjčky vládního sektoru mohou být podle ESA definovány též jako celkové příjmy minus celkové výdaje sektoru vlády (viz ESA 95, paragraf 8.47; ESA 95 je evropský systém národních účtů, revidovaný v roce 1995). Údaje podle definice ESA se poněkud odlišují od údajů GFS (Government Financial Statistics), které používají ministerstva financí při schvalování a sledování veřejných rozpočtů.

Obrázek 1 ▶

Míra zadluženosti v zemích EU-27 v roce 2009 (dluh sektoru vlády v % HDP)

Pramen: ECFIN (2010a), s. 204.

Maďarsko. Česká republika se zatím nachází mezi zeměmi s nejnižší mírou zadluženosti. Nižší zadluženost měly v roce 2009 pouze malé země jako Estonsko, Lucembursko a Litva, z větších zemí pak Bulharsko a Rumunsko (viz obrázek 1). Zadluženost České republiky však poměrně rychle roste – v roce 2009 dosahovala jen 35 % HDP, v roce 2010 stoupla již na 40 %.

Priorita fiskální konsolidace a její vliv na ekonomický růst

Silný tlak na fiskální konsolidaci, jejímž cílem je omezení vysokých primárních deficitů veřejných rozpočtů a zastavení stoupajícího trendu zadluženosti, má v EU všeobecný charakter, i když míra zadluženosti jednotlivých zemí i struktura jejich veřejných výdajů se velice odlišují. Okamžitá reakce musí nastat v zemích, které se octly na pokraji zhroucení veřejných financí a finanční trhy je již trestají prudkým zvýšením úrokových sazeb při nákupu jejich státních dluhopisů.

Fiskální stimulatory, které zhoršovaly rozpočtová salda, nebudou již v prognózovaném

horizontu využívány. K jejich cílenému využití přistoupily vlády evropských zemí v situaci, kdy působení automatických stimulatorů již samo o sobě nebylo sto odvrátit kolaps poptávky vyvolaný krizí a možné působení měnové politiky bylo omezené vzhledem k tomu, že oficiální úrokové míry se již blížily nule.

Zpráva ECFIN se opírá o **modelové simulace**, prováděné při přípravě pravidelné předpovědi. Projevila se v nich velká nejistota daňových multiplikátorů, jejichž výše se pohybuje od nuly (resp. minus nuly) až k hodnotám přesahujícím 1. Fiskální multiplikátory jsou větší

- u přímých státních výdajů a cílených transferů než u snížení daní a všeobecných transferů;
- když je větší podíl spotřebitelů s omezenou likviditou nebo s omezeným přístupem k úvěrům;
- když měnová politika podporuje fiskální politiku udržováním konstantních úrokových měř po určité období;
- když je ekonomika méně otevřená.

Významná konsolidační opatření budou nutná v mnohých členských státech. Vznikají přitom obavy, aby se nenarušil proces oživení. Modelové simulace podporují závěr, že opatření k fiskální konsolidaci budou mít v krátkodobém měřítku negativní důsledky na růst HDP a vývoj zaměstnanosti. Avšak ve střednědobém časovém horizontu se tyto negativní důsledky mohou změnit v pozitivní, neboť povedou ke snížení placených úroků z přijatých úvěrů a vytvoří tak prostor pro omezení daní a tím i pro zvýšení potenciálního produktu.³

Úkol pro politiky rozhodující o hlavních opatřeních je v materiálu vytyčen tak, aby se minimalizovaly krátkodobé náklady a maximalizovaly se dlouhodobé přínosy. K tomu je nezbytné splnění čtyř podmínek.

Za prvé, je nutná důvěra v trvalou platnost konsolidačních plánů. Pokud by vznikaly pochybnosti a obavy, že konsolidační opatření budou v budoucnu změněna a odvolána, ztráty ekonomického výkonu budou podstatně větší. Z toho vyplývá, že konsolidace musí být součástí širší agendy, která se přesvědčivě věnuje dlouhodobé fiskální udržitelnosti veřejných financí, řešení vnějších nerovnováh a podpoře dlouhodobého růstového potenciálu. Uzákoněné změny legislativy, i když by se týkaly pouze několika následujících let, mohou pomoci maximalizovat přínosy často bolestivých reforem.

Za druhé, měnová politika by měla podporovat ekonomický vývoj udržováním nízkých úrokových měr, což by mohlo výrazně omezit negativní krátkodobé dopady na ekonomický výkon a zaměstnanost. V této souvislosti je rovněž důle-

žitě, aby finanční systém dokázal přenášet a prosazovat efekty nízkých oficiálních úrokových měr (vyhlašovaných centrální bankou) do nízkých úrokových měr půjček a do ostatních podmínek poskytování komerčních úvěrů.

Za třetí, konsolidace by se měla zaměřit na taková opatření, která maximalizují dlouhodobé růstové efekty. Omezení neproduktivních veřejných výdajů, jakými jsou běžné státní nákupy a transfery, přináší největší dlouhodobé přínosy v růstu HDP. Avšak opatření, která příliš spoléhají na takové nástroje jako jsou škrtky v transferech, mohou mít nepříznivé následky v příjmové redistribuci a mohou tím ohrožovat dlouhodobou udržitelnost konsolidačních balíčků. Pokud jde o příjmovou stranu veřejných rozpočtů, důraz by měl být kladen na přenesení zátěže k méně deformujícím daním, jakými jsou daně spotřební a daně z vlastnictví.

Za čtvrté, konsolidační opatření by měla reagovat na hrozící problém stárnutí obyvatelstva a s tím spojené výdaje. Penzijní reformy, které zvyšují věk odchodu do důchodu, představují takovéto řešení, neboť omezují veřejné výdaje a současně zvyšují potenciaální výkon ekonomiky.

Závěr

Na růstové perspektivy působí řada protikladných sil. Určité oslabení světového ekonomického růstu a snahy o fiskální konsolidaci v zemích EU budou mít tlumící efekt, zejména v roce 2011. Další zlepšení podmínek na finančních trzích a rekonvalescence domácí poptávky by však mohly podporovat ekonomickou aktivitu a udržitelnost nastoupeného procesu oživení.

³ V podrobněji rozvedených argumentech autoři zprávy ukazují na tzv. non-keynesovské důsledky fiskální konsolidace, kdy prudké snížení deficitů může vést ke zrychlení ekonomického růstu i v krátkodobém horizontu, jak ukázali Giavazzi a Pagano (1990) na příkladech Dánska v letech 1983–1986 a Irska v letech 1987–1989. V těchto zemích došlo v uvedeném období ke zrychlení ekonomického růstu bezprostředně po drastickém snížení deficitů veřejných rozpočtů.

Ekonomické oživení v EU zůstává nevýrazné a nejisté, i když v první polovině roku 2010 poněkud rozšířilo svou základnu i do domácí spotřeby. Evropská unie stále patří k regionům nejvíce postiženým krizí. V předpovědi se očekávají tempa světového ekonomického růstu v letech 2011–2012 kolem 4 %, avšak v EU a v eurozóně jen mezi 1,5 až 2 %. Mezi jednotlivými zeměmi EU existují velké rozdíly v růstových možnostech a předpokladech. Silně exportně orientované země těží z rychlejšího obratu globální ekonomiky, především v rozvojových zemích Asie. V některých zemích bude proto oživení postupovat poměrně rychle, zatímco v jiných bude silně zaostávat. Rozdílná rychlost oživení bude odrážet různé výzvy, na které musí reagovat jednotlivé ekonomiky odpovídající hospodářskou politikou.

Při překonávání hospodářské recese, nejhlubší od 30. let minulého století, je hlavní prioritou obnovení ekonomického růstu a snížení vysoké nezaměstnanosti. Priorita fiskální konsolidace se týká zemí, kterým bezprostředně hrozí finanční krach. V ostatních zemích lze oprávněnou potřebu větší vyrovnanosti veřejných financí rozložit do delšího období, aby drastické škrty neohrozily ekonomický růst a základní sociální jistoty obyvatelstva.

V celosvětovém měřítku probíhá diskuse, v níž se hledá kompromis mezi prioritou hospodářského růstu a potřebou konsolidovat veřejné rozpočty v hospodářsky vyvinutých regionech Evropy a Severní Ameriky. Předčasný ústup od stimulačních výdajů by mohl srazit ekonomiku zpět do recese, zvyšování zadluženosti by mohlo ohrozit finanční stabilitu země. Nalezení vyváženého řešení při překonávání obou rizik je obtížné a je velkým uměním hospodářské politiky. Růstové podněty a stimuly by měly podporovat takové veřejné výdaje, které mohou v delším ča-

sovém horizontu zvýšit ekonomický růst, jako jsou investice do vzdělání, technologií nebo infrastruktury. Prostor pro řešení závisí na míře zadluženosti jednotlivých zemí a jejich schopnosti splácet dluhy.

Zpočátku se do diskuse o prioritách zapojovali především teoretičtí ekonomové. Např. nositel Nobelovy ceny za ekonomii z roku 2001 profesor J. E. Stiglitz, dřívější viceprezident a hlavní ekonom Světové banky, upozorňoval na nebezpečí deficitního fetišismu (viz Stiglitz, 2010). Odvolává se přitom na zkušenost USA z Velké krize 30. let a Japonska z pozdních 90. let, kdy předčasný ústup od stimulačních rozpočtových opatření uvrhl ekonomiku do dlouhodobé stagnace.

Později se k těmto varováním připojily i významné světové instituce. Organizace pro obchod a rozvoj při OSN (UNCTAD) vydala koncem roku 2010 zprávu Trade and Development Report, v níž jsou tyto obavy vyjádřeny zvláště naléhavě:

- „...Předčasné opuštění makroekonomické politiky stimulující poptávku, zacílené k fiskální konsolidaci, by mohlo zarazit oživení. Pokračování expanzivní fiskální politiky je nutné k prevenci deflační spirály a k odvrácení dalšího růstu nezaměstnanosti...“
- „...Předčasný přechod k fiskální konsolidaci ve státech EU zvyšuje v tomto regionu i celosvětové riziko, jehož dopady na fiskální příjmy představují pro veřejné finance větší hrozbu než pokračování v expanzivní fiskální politice...“ (UNCTAD, 2010, s. 1 a s. 8).

Podobná upozornění pocházejí i z Mezinárodního měnového fondu, i když právě tato instituce v minulých desetiletích často předpisovala ohroženým zemím tvrdou rozpočtovou kázeň. V říjnové zprávě World Economic Outlook 2010 se uvádí následující doporučení:

- „...Pokud bude zpomalení globálního růstu větší než očekávané, pak země, které mají

prostor ve fiskální oblasti, by měly odložit některá plánovaná konsolidační opatření...“ (IMF, 2010, s. XV).

Zde analyzovaná zpráva ECFIN na rozdíl od zprávy UNCTAD zdůrazňuje především potřebu rozpočtové konsolidace. Její vyústění, uváděné v závěru části I, věnované vývoji makroekonomických charakteristik EU jako celku, lze shrnout do následujících tezí.

Ekonomický růst v EU byl v poslední dekádě nevýrazný, neboť zde existovala řada strukturálních slabín a tržních deformací, které brzdily růstový potenciál. V prognostickém horizontu se očekává nízký potenciální růst mezi 1 až 2 %. Celková situace v eurozóně je ještě méně nadějná. Důvody spočívají v nízkém využití faktoru práce v důsledku udržování poměrně vysoké nezaměstnanosti a klesajícího počtu odpracovaných hodin u zaměstnaných, a rovněž vzhledem k historicky nízké akumulaci kapitálu, dané nízkou mírou investic v průběhu krize. Tyto nepříznivé faktory se propojují s nízkým růstem produktivity práce, který již sice překonává období recese, avšak stále inklinuje k pomalému předkričovému trendu.

Dlouhodobější úvahy předpokládají, že i za horizontem předpovědi v celé dekádě 2011–2020 zůstane potenciální míra růstu na nízké úrovni kolem 1,5 %, tj. podstatně níže než tomu bylo v předchozích dvou dekádách. Propojují se tak důsledky nedostatečného využití faktoru práce v důsledku krize s dopady snižování pracovních zdrojů daného stárnutím obyvatelstva ke konci dekadý při souběžném dlouhodobě pomalém růstu produktivity práce.

Strukturální reformy by v delším časovém horizontu mohly povzbudit ekonomický růst, pokud by se podařilo najít klíč k rozvinutí inovačního potenciálu. V současném stadiu ekonomického oživení jsou jejich možnosti omezené vzhledem k nezbytné konsolidaci veřejných rozpočtů a přízpůsobovacím nákladům probíhajících reforem, jejichž výsledky se budou v ekonomické realitě prosazovat jen postupně. Z politických i institucionálních důvodů lze přitom očekávat protahování reforem. Zkušenosti shrnuté v dané zprávě však přesto ukazují, že některé strukturální reformy mohou mít i kladný krátkodobý efekt, pokud jsou zaváděny bez zbytečných zpoždění. ■

LITERATURA

- ČNB: Zpráva o inflaci – IV. Praha: Česká národní banka, listopad 2010(a).
- ČNB: Zpráva o finanční stabilitě 2009/2010. Praha: Česká národní banka, červen 2010(b). ISBN 978-80-87225-25-7.
- ČSÚ: HDP – Národní účty. Praha: Český statistický úřad 2010.
- ECFIN: Economic Forecast Autumn (2010). Luxembourg: European Commission, Directorate-General ECFIN – Economic and Financial Affairs 2010(a).
- ECFIN: Statistical Annex of European Economy. Autumn 2010. Luxembourg: European Commission, Directorate General ECFIN – Economic and Financial Affairs 2010(b).
- EUROSTAT: National Accounts (database). Luxembourg: EUROSTAT 2010(a).
- EUROSTAT: Structural Indicators (database). Luxembourg: EUROSTAT 2010(b).
- GIAVAZZI, F., PAGANO, M.: Can Sever Fiscal Contractions be Expansionary? Tales of Two Small European Countries. In: Blanchard, O., Fischer, S. (eds.): *NBER Macroeconomic Annual 1990*. pp. 75–111.
- IMF: *World Economic Outlook*. Washington D. C.: International Monetary Fund 2010. ISBN 978-1-58906-915-2.
- KOLEKTIV CES VŠEM, NOZV NVF: *Konkurenční schopnost České republiky 2008–2009*. Praha: Linde 2010. ISBN 978-80-86131-87-0.
- MF ČR: Makroekonomická predikce České republiky. Praha: Ministerstvo financí ČR, říjen 2010(a).
- MF ČR: Fiskální výhled ČR. Praha: Ministerstvo financí ČR, říjen 2010(b).
- OECD: *OECD Economic Outlook, No. 88*. Paris: OECD 2010. ISBN 978-92-64-08521-4.
- STIGLITZ, J. E.: Rizika snižování schodku. *Ekonom*, 2010, č. 12, s. 50. ISSN 1210-0714.
- UN: *Trade and Development Report, 2010*. New York, Geneva: UNCTAD (United Nations Conference for Trade and Development) 2010.

OUTLOOK OF EU ECONOMY IN 2011–2012

Ing. Růžena Vintrová, DrSc.

ABSTRACT

The actual economic recovery is fragile and uneven. The projected softening of the global environment and fiscal consolidation are expected to have a dampening effect (especially next year), while further improvements in financial-market conditions and the broadening of the recovery to domestic demand could support activity in 2011–2012. The economic growth is predicted to be lower in the EU and in the euro area (1.5 to 2 %) than in the world average (4 %). Mild and uncertain economic recovery differs much in individual countries. The economies with strong exports are able to participate more on the global upturn and improving financial conditions. Finding and reaching the appropriate compromise between the further support of economic growth and stabilization of deteriorated fiscal balances is very difficult. The most endangered economies have no choice and must solve their high indebtedness to the detriment of economic growth.

KEYWORDS

Economic forecast, economic growth, financial and economic crisis, economic recession, economic recovery, jobless recovery, rate of unemployment, rate of inflation, government fiscal balance (surplus or deficit), public debt, financial stability.

JEL CLASSIFICATION

O11, E20, E24, E27, E31, E32, E37, E62, E66, J01

Česká ekonomika z pohledu institucionálních sektorů

Prof. Ing. Vojtěch Spěváček, DrSc.

Cílem příspěvku je analýza chování základních institucionálních sektorů české ekonomiky (nefinanční podniky, vládní instituce a domácnosti) v krizovém roce 2009 v kontextu s předcházejícím obdobím. Východiskem je systém národního účetnictví a účty základních institucionálních sektorů ekonomiky, které poskytují ucelený popis různých na sebe navazujících procesů počínaje tvorbou důchodů, jejich rozdělováním a užitím až po finanční a nefinanční akumulaci. Význam sektorových účtů, které umožňují analyzovat i finanční stabilitu a rovnováhu sektorů, vzrostl v posledních letech v důsledku celosvětové recese, mezi jejíž hlavní příčiny patřila finanční krize a globální makroekonomická nerovnováha. Mezinárodní srovnání se zeměmi Evropské unie je umožněno existencí Evropského systému sektorových účtů.

Národní účetnictví a sektorové účty

Systém národního účetnictví je složitý systém a mezi jeho hlavní prvky patří vymezení institucionálních jednotek a sektorů, definování transakcí, toků a základních kategorií, klasifikace a vlastní systém účtů. Každý ekonomický subjekt (institucionální jednotka),¹ který se zúčastňuje hospodářského života (podnik, banka, farma, škola, nemocnice, domácnost

Klasifikace institucionálních sektorů a subsektorů

Národní hospodářství celkem (S.1)

Nefinanční podniky (S.11)

Finanční instituce (S.12)

Vládní instituce (S.13)

Domácnosti (S.14)

Neziskové instituce sloužící domácnostem (S.15)

Nerezidenti (S.2)

Nefinanční podniky:

Veřejné nefinanční podniky (S.111)

Národní soukromé nefinanční podniky (S.112)

Nefinanční podniky pod zahraniční kontrolou (S.113)

Finanční instituce:

Centrální banka (S.121)

Ostatní měnové finanční instituce (S.122)

Ostatní finanční zprostředkovatelé (S.123)

Finanční pomocné instituce (S.124)

Pojišťovny a penzijní fondy (S.125)

Vládní instituce:

Ústřední vládní instituce (S.1311)

Národní vládní instituce (S.1312)

Místní vládní instituce (S.1313)

Fondy sociálního zabezpečení (S.1314)

¹ Evropský systém účtů (ESA 1995) vymezuje rezidentskou institucionální jednotku tak, že musí mít samostatnost v rozhodování týkající se její základní funkce a dále musí vést úplnou sestavu účtů nebo nemusí nezbytně vést úplnou sestavu účtů, ale musí mít samostatnost v rozhodování (domácnosti).

atd.), musí být přiřazen k některému institucionálnímu sektoru, podle nichž se pak sestavují hlavní účty. ESA 1995 rozeznává 5 domácích (rezidentských) institucionálních sektorů (viz rámeček), které představují národní hospodářství. To je definováno ve vztahu k rezidentským jednotkám.²

Institucionální sektory se od sebe liší různými cíli, funkcemi i zdroji, s nimiž disponují:

- **nefinanční podniky**, kterými mohou být podniky soukromé, veřejné a podniky pod zahraniční kontrolou, vytvářejí převážnou část výrobků a služeb pro trh za účelem dosahování zisku;
- **finanční instituce** se převážně zabývají tržními finančními operacemi. Jejich specifickou funkcí je shromažďování a rozdělování volných peněžních prostředků a též i pojišťování, kde se přeměňuje individuální riziko na kolektivní. Patří sem centrální banka, soukromé i veřejné finanční instituce, pojišťovny a penzijní fondy (včetně finančních institucí, pojišťoven a penzijních fondů pod zahraniční kontrolou);
- **vládní instituce** poskytují veřejné statky a služby na netržním základě (zdarma či za ceny, které nekryjí plně náklady). Další funkcí vládního sektoru je přerozdělování národního důchodu. Patří sem vládní organizace, státní a místní správa a fondy sociálního zabezpečení spravované státem;
- **soukromé neziskové instituce** sloužící domácnostem poskytují některé služby domácnostem na netržním základě;
- **domácnosti** jako příjemci pracovních důchodů realizují konečnou spotřebu a jsou

chápany většinou jako spotřebitelé. Do sektoru domácností jsou z praktických důvodů zahrnuti i drobní výrobci podnikající podle živnostenského zákona a nezapsaní v obchodním rejstříku, kteří vytváří nezaobdávající část HDP.

Sektorové účty umožňují analyzovat ekonomický pohyb v hlavních sektorech a subsektorech ekonomiky a jsou sestavovány ve formě úplné posloupnosti účtů (účet výroby, účet tvorby důchodů, účet rozdělení prvotních důchodů, účet druhotného rozdělení důchodů, účet znovurozdělení naturálních důchodů, účet užití důchodů, účty akumulace a finanční účty). Vymezení a odlišení institucionálních sektorů je v logice národního účetnictví významné, protože většina účtů zachycujících toky důchodů od výroby, v níž se generují prvotní důchody, až po konečné rozdělení a užití důchodů, je konstruována jako účty sektorové. V souhrnu je možné říci, že sektorové účty vycházejí z přidané hodnoty zboží a služeb vytvořené v příslušném sektoru a dále pak se zabývají tím, jakým způsobem se v procesu prvotního a druhotného rozdělení vytváří jejich disponibilní důchod, který je užit na spotřebu a úspory. Ze vztahu úspor (modifikovaných kapitálovými transfery) a hrubé tvorby kapitálu (investic) je možné zjistit schopnost či potřebu financování jednotlivých sektorů (čisté půjčky/výpůjčky, které významně ovlivňují makroekonomickou rovnováhu země). Přehled vztahů mezi jednotlivými účty dává tabulka 1.

Každý účet obsahuje bilanční položku, která vyrovnává zdroje s užitím. Tyto bilanční položky představují klíčové ukazatele charakterizující jednotlivé sektory. Jsou to:

² Jednotka je rezidentskou jednotkou země, pokud je její zájem soustředěn na ekonomickém území této země (působí po dobu jednoho či více roků). Rezidentskými jednotkami jsou proto i podniky pod zahraniční kontrolou. Národní hospodářství není tedy tvořeno pouze národními společnostmi a slovo národní není zcela přesné.

Tabulka 1 ►

Posloupnost sektorových účtů podle ESA 1995

	Užití	Zdroje
Účet výroby	Mezispotřeba Hrubá přidaná hodnota	Produkce
Účet tvorby důchodů	Náhrada zaměstnancům Spotřeba fixního kapitálu Čistý provozní přebytek	Hrubá přidaná hodnota
Účet prvotního rozdělení	Důchod z vlastnictví Čistý národní důchod	Čistý provozní přebytek Náhrady zaměstnancům Důchod z vlastnictví
Účet druhotného rozdělení	Běžné daně z důchodu a jmění Sociální dávky a příspěvky Ostatní běžné transfery Čistý disponibilní důchod	Čistý národní důchod Běžné daně z důchodu a jmění Sociální dávky a příspěvky Ostatní běžné transfery
Účet užití disponibilního důchodu	Konečná spotřeba Čisté úspory	Čistý disponibilní důchod
Kapitálový účet	Tvorba hrubého kapitálu Spotřeba fixního kapitálu (minus) Čisté půjčky/výpůjčky	Čisté úspory Kapitálové transfery
Finanční účet	Aktiva Měnové zlato a SDR Oběživo a vklady Cenné papíry jiné než účasti Půjčky Účasti Pojistné technické rezervy Ostatní pohledávky a závazky	Pasiva Měnové zlato a SDR Oběživo a vklady Cenné papíry jiné než účasti Půjčky Účasti Pojistné technické rezervy Ostatní pohledávky a závazky Čisté půjčky/výpůjčky

- hrubá přidaná hodnota (účet výroby),
- hrubý (čistý) provozní přebytek (účet tvorby důchodů),
- hrubý (čistý) národní důchod (účet prvotního rozdělení důchodů),
- hrubý (čistý) disponibilní důchod (účet druhotného rozdělení důchodů),
- hrubé (čisté) úspory (účet užití disponibilního důchodu),
- čisté půjčky/výpůjčky (kapitálový účet).

Hrubý domácí produkt, národní důchod a disponibilní důchod

Na úrovni národního hospodářství jsou důležité toky důchodů mezi národní ekonomikou a světem. V procesu **prvotního rozdělení** se mění hrubý domácí produkt (HDP) na hrubý národní důchod (HND) a druhotné rozdělení navíc ovlivňuje výši hrubého disponibilního důchodu (HDD). Příliv a odliv prvotních důchodů se vztahuje k faktoru práce (náhrady zaměstnancům) a kapitálu

Tabulka 2 ▶

HDP a HND v ČR (v mld. Kč, běžné ceny)

	HDP	Saldo prvotních důchodů	HND	HND v % HDP
2005	2983,9	-133,9	2849,9	95,5
2006	3222,4	-160,0	3062,3	95,0
2007	3535,5	-247,3	3288,2	93,0
2008	3689,0	-166,3	3522,7	95,5
2009	3625,9	-214,5	3411,3	94,1

Pramen: ČSÚ, roční národní účty (leden 2011).

(úroky, dividendy a reinvestice). S liberalizací trhu práce a kapitálu a značným přílivem přímých zahraničních investic tok prvotních důchodů mezi zeměmi zesílil a vzrostl význam ukazatele národního důchodu. Vyšší odliv prvotních důchodů do zahraničí než jejich příliv (záporné saldo prvotních důchodů se zahraničím) pak představuje ztrátu části důchodů vytvořených na území daného státu. Česká republika patří mezi země, z nichž relativně značná část důchodu ve formě mezd, repatriovaných a reinvestovaných zisků a úroků odplouvá do zahraničí. Ztráta prvotních důchodů v roce 2009 činila 214,5 mld. Kč (5,9 % HDP – viz tabulka 2). Tato ztráta zmenšuje rozdělované důchody proti

hodnotě vytvořeného HDP a má reálné dopady na ekonomiku, protože zmenšuje prostor pro růst konečné spotřeby a investic.

Druhotné rozdělení probíhá ve formě běžných transferů, kterými jsou především běžné daně z důchodu a jmění a sociální příspěvky a dávky. Na úrovni národního hospodářství nebývá vliv druhotného rozdělení významný. V případě České republiky záporné saldo běžných transferů se světem je ovlivněno zejména příspěvky placenými Evropské unii (v roce 2009 činily 31,1 mld. Kč) a o tuto částku byl hrubý disponibilní důchod ČR nižší než hrubý národní důchod. V % HDP činil HDD pouze 93,2 % a byl tedy o 6,8 % nižší než HDP. To je již významná ztráta důchodů, k níž došlo v procesech prvotního a druhotného rozdělení. HDD je užít na konečnou spotřebu a zbytek představují hrubé úspory. V případě, že jsou národní úspory menší než investice, musí si ekonomika vypůjčit na jejich financování v zahraničí. Rozdíl mezi tvorbou hrubého kapitálu a hrubými úsporami se rovná saldu běžných transakcí s nerezidenty, což je v podstatě saldo běžného účtu platební bilance. Přehled o tocích důchodů a jejich užití na úrovni národního hospodářství dává tabulka 3.

Tabulka 3 ▶

HDP, HND a HDD v ČR (v mld. Kč, běžné ceny)

	2005	2006	2007	2008	2009
HDP	2983,9	3222,4	3535,5	3689,0	3625,9
Čisté prvotní důchody nerezidentům	-133,9	-160,0	-247,3	-166,3	-214,5
HND	2849,9	3062,3	3288,2	3522,7	3411,3
Čisté běžné transfery nerezidentům	-12,8	-18,1	-20,2	-31,8	-31,1
HDD	2837,1	3044,2	3267,9	3490,9	3380,2
Výdaje na konečnou spotřebu	2122,9	2248,8	2404,6	2587,4	2635,9
Hrubé národní úspory	714,2	795,4	863,4	903,5	744,3
Tvorba hrubého kapitálu	766,2	863,2	955,1	933,6	788,5
Saldo běžných transakcí s nerezidenty	-52,0	-67,8	-91,7	-30,1	-44,2

Pramen: ČSÚ, roční národní účty (leden 2011).

Tabulka 4 ►

Podíl institucionálních sektorů na hrubé přidané hodnotě v ČR (běžné ceny, v %)

	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Nefinanční podniky	57,4	61,6	63,5	64,6	64,7	64,4	64,4
Finanční instituce	3,1	2,7	2,9	2,9	3,6	3,5	3,7
Vládní instituce	13,4	13,2	13,6	13,2	12,8	12,9	13,7
Domácnosti	26,1	22,6	20,0	19,3	18,9	19,2	18,2
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Poznámka: Údaje za rok 2009 jsou předběžné. Domácnosti zahrnují i neziskové instituce sloužící domácnostem.
Pramen: ČSÚ, roční národní účty (leden 2011), vlastní výpočty.

HDP by neměl být jediným makroekonomickým ukazatelem, podle kterého posuzujeme výkonnost ekonomiky. Důležitý je i vývoj národního a disponibilního důchodu, které vystihují lépe než HDP schopnost ekonomiky zvyšovat životní úroveň (výdaje na konečnou spotřebu) a z národních úspor financovat investice. Kriзовý rok 2009 se z pohledu základních makroekonomických ukazatelů projevil v poklesu nominálního HDP o 1,7 % (reálný pokles počítaný ve srovnatelných cenách předchozího roku byl podstatně větší a činil 4,1 %). Propad HND a HDD byl však podstatně silnější (2,2 a 3,2 % v nominálním vyjádření). Na straně užití HDD výdaje na konečnou spotřebu vzrostly o 1,9 % zejména v důsledku stimulačních opatření na podporu poptávky. Pokles HDD a růst výdajů na konečnou spotřebu se musel projevit v silném snížení hrubých národních úspor (o 17,6 %) a jenom díky útlumu investiční aktivity (pokles tvorby hrubého kapitálu o 15,5 %) nedošlo k výraznějšímu růstu deficitu běžného účtu platební bilance.

Význam institucionálních sektorů v české ekonomice

Při tvorbě **hrubé přidané hodnoty** (HPH) je v české ekonomice klíčový **sektor nefinančních podniků**, který v roce 2009 vytvářel téměř dvě třetiny HPH v národním hospodářství (viz tabulka 4). Dlouhodobě jeho podíl vzrostl především na úkor domácností. To je možné vysvětlit úbytkem malých podniků³ a rostoucím významem korporací – podniků zapsaných v obchodním rejstříku s úplnou účetní evidencí, které patří do sektoru nefinančních podniků. V posledních letech se podíl tohoto sektoru na tvorbě HPH stabilizoval.⁴

Finanční a vládní instituce si udržují relativně stabilní podíl na tvorbě HPH. Význam finančních institucí je relativně malý, avšak v posledních letech se zvýšil. Nárůst podílu finančního sektoru na tvorbě HPH v roce 2009 souvisel s překvapivě slušnou ziskovostí tohoto sektoru. Podíl vládního sektoru, jehož HPH představují převážně netržní služby (školaství, zdravotnictví, správa, bezpečnost, armáda), byl víceméně stabilizován

³ Jde o výrobu podnikatelů-fyzických osob nezapsaných v obchodním rejstříku (především osoby podnikající podle živnostenského zákona a samostatně hospodařící rolníci). Jejich výroba se zahrnuje do sektoru domácností, i když by svým charakterem patřila spíše do nefinančních podniků.

⁴ V zemích eurozóny byl v letech 1999–2009 v průměru podíl nefinančních podniků na tvorbě celkové HPH nižší (57,2 %).

Tabulka 5 ►

Vývoj míry úspor, investic, samofinancování a míry zisku v sektoru nefinančních podniků (v % HPH)

	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Míra zisku	42,9	47,6	47,4	48,2	47,7	45,0	46,4
Míra hrubých úspor	22,0	28,8	26,7	24,1	22,5	26,4	29,6
Míra investic	38,7	33,2	26,5	25,0	25,2	23,3	19,9
Míra samofinancování	52,4	81,2	96,5	85,7	79,9	104,8	161,7
Čisté půjčky/výpůjčky	-16,0	-5,0	0,4	-2,3	-4,9	3,2	12,6

Pramen: ČSÚ, roční národní účty (leden 2011), vlastní výpočty.

kolem 13 %. V roce 2009 v důsledku vládních stimulačních opatření na podporu ekonomiky podíl vládních institucí na celkové HPH vzrostl téměř o 1 procentní bod. **Domácnosti** v české ekonomice vytvářely v letech 2005–2009 téměř pětinaový podíl HPH.⁵ Mezi lety 1995 a 2009 však podíl domácností na HPH poklesl o 8 procentních bodů. Charakter HPH v sektoru domácností je různorodý, protože kromě osob podnikajících na základě živnostenského zákona značná část přidané hodnoty se odvozuje od tzv. imputovaného nájemného, zemědělského samozásobení a individuální bytové výstavby a rekonstrukcí.

Sektor nefinančních podniků

Sektor nefinančních podniků zahrnuje institucionální jednotky, které jsou tržními výrobci a jejichž základní činností je výroba výrobků a nefinančních služeb.⁶ Tento sektor je značně rozmanitý ať již z hlediska toho co vyrábí nebo z hlediska organizačního uspořádání (soukromé společnosti, družstva a společenství, veřejné společnosti a výrobci, neziskové instituce nebo sdružení po-

skytující služby nefinančním podnikům, holdingové společnosti kontrolující skupinu podniků). Je rozdělen do tří subsektorů (veřejné nefinanční podniky, národní soukromé nefinanční podniky a nefinanční podniky pod zahraniční kontrolou). Analýza chování nefinančních podniků se zaměřuje na vývoj těchto ukazatelů:

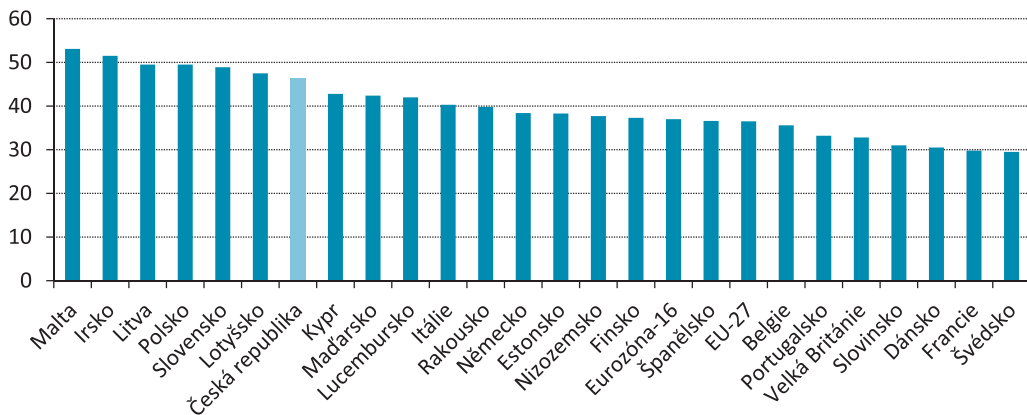
- míra zisku (podíl hrubého provozního přebytku na hrubé přidané hodnotě),
- míra úspor (podíl hrubých úspor na hrubé přidané hodnotě),
- míra investic (vztah mezi hrubou tvorbou fixního kapitálu a hrubou přidanou hodnotou),
- míra samofinancování (podíl hrubých úspor na hrubé tvorbě kapitálu),
- čisté půjčky/výpůjčky, které ukazují schopnost tohoto sektoru poskytovat půjčky nebo potřebu financování z cizích zdrojů.

Vývoj těchto ukazatelů v letech 2005–2007 byl převážně pozitivní a ke zhoršení míry zisku a investic došlo v krizových letech 2008–2009 (viz tabulka 5).

⁵ V některých zemích je podíl domácností na tvorbě HPH velmi vysoký. Např. v Polsku v roce 2009 tento podíl dosahoval téměř 32,2 % a v Řecku v roce 2006 více než 40 %. V zemích eurozóny činil tento podíl v průměru let 1999–2009 24,2 %.

⁶ To, že výsledkem činnosti nefinančních podniků je tržní produkce, znamená, že výrobky a služby jsou prodávány na trhu za ekonomicky významné ceny. V národním účetnictví se za ekonomicky významnou cenu považuje cena, která kryje více než 50 % nákladů produkce.

Obrázek 1 ►

Míra zisku nefinančních podniků v EU (v % HPH)

Pramen: EUROSTAT, European Sector Accounts (leden 2011).

Míra zisku může být chápána jako jakýsi souhrnný ukazatel ziskovosti nefinančních podniků. Na jejím vývoji závisí schopnost podniků plnit daňové a jiné povinnosti a financovat investice z vlastních zdrojů. Její zvyšování znamená vytváření finančních zdrojů potřebných nejen pro odměny kapitálu, ale především pro investiční výstavbu. Budoucí rozvoj podniku je do značné míry závislý právě na míře zisku. Ve zkoumaném období míra zisku kolísala, celkově však do roku 2006 rostla. V roce 2008 došlo k jejímu poklesu a mírný vzestup bylo možné zaznamenat v roce 2009. Mezinárodní srovnání na základě Evropských sektorových účtů ukazuje vyšší míru zisku českých nefinančních podniků ve srovnání s průměrem EU-27 (viz obrázek 1).

Hrubé úspory nefinančních podniků se rovnají jeho hrubým disponibilním důchodům, které pak závisí na výši hrubého provozního přebytku a na rozdělovacích procesech, především na vydaných důchodech z vlastnictví a na daních, jež tento sektor platí. Rostoucí **míra úspor** umožňuje využívat stále více vlastních zdrojů k financování investic.

Míra hrubých úspor nefinančních podniků se ve sledovaném období pohybovala mezi 22,0 % v roce 1995 a 29,6 % v roce 2009. Její výkyvy ve sledovaném období byly ovlivněny nejen vývojem provozního přebytku, ale též procesy prvotního a druhotného rozdělení, které závisely na změnách daňového systému, odlivu důchodů do zahraničí či změnách úrokových měr. Podstatně nižší míra úspor ve srovnání s mírou zisku (provozního přebytku) byla ovlivněna ztrátami důchodů v procesu prvotního a druhotného rozdělení.

Míra investic byla u nefinančních podniků až do roku 2000 podstatně vyšší než míra úspor a investování v tomto sektoru bylo při nedostatku vlastních finančních zdrojů závislé na vnějších zdrojích, především bankovních úvěrech. Dlouhodobě míra investic klesala a v letech 2008 a 2009 začala být dokonce nižší než míra úspor. K dramatickému propadu investic do fixního kapitálu došlo v roce 2009, kdy se investice nefinančních podniků snížily proti předchozímu roku o 16 %.

Míra samofinancování, která vyplývá z vývoje hrubých úspor a tvorby hrubého kapitálu

Tabulka 6 ▶

Úspory, investice a čisté výpůjčky vládních institucí (mld. Kč)

	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009
Hrubé úspory (S)	84,7	52,0	105,3	118,2	167,9	111,8	-32,9
Investice (I)	70,3	77,4	145,5	161,3	161,8	181,7	190,7
S - I	14,3	-25,4	-40,2	-43,1	6,2	-69,9	-223,6
Čisté kapitálové transfery	-208,0	-54,0	-65,7	-39,0	-30,9	-65,5	-29,0
Čisté pořízení nevyroběných nefinančních aktiv	-3,4	-2,1	-0,7	-2,4	1,6	36,9	43,6
Čisté výpůjčky	-197,0	-81,5	-106,6	-84,5	-23,2	-98,6	-209,0

Pramen: ČSÚ, roční národní účty (leden 2011).

(včetně změny zásob), se dlouhodobě zlepšovala, zejména pak v letech 2008 a 2009, kdy hrubé úspory nefinančních podniků převýšily tvorbu jejich hrubého kapitálu.

Čisté půjčky/výpůjčky ukazují značnou závislost nefinančních podniků na cizích zdrojích financování ve druhé polovině 90. let a v roce 2001. V důsledku toho se zvýšila zadluženost tohoto sektoru. V dalších letech se v souvislosti s příznivým vývojem české ekonomiky situace zlepšila. Překvapivá je schopnost poskytovat půjčky ostatním sektorům v roce 2008 a 2009, která byla dána růstem míry úspor na straně jedné a poklesem míry investic na straně druhé.

Vládní instituce

Sektor vládních institucí zahrnuje institucionální jednotky považované za netržní výrobce. Některé z nich se zabývají především rozdělováním národního důchodu a jmění; některé jsou v sektoru vlády zatříděny na základě 50% kritéria úhrady provozních nákladů z tržeb (tj. příspěvkové organizace, veřejné vysoké školy, veřejné výzkumné instituce) a některé poskytují služby jiným vládním jednotkám (např. asociace zdravotních pojišťoven). V národních účtech ČR je rozdělen do tří subsektorů:

- ústřední vládní instituce (ministerstva, státní mimorozpočtové fondy, ústřední pří-

spěvkové organizace, veřejné vysoké školy a veřejné výzkumné instituce);

- místní vládní instituce;
- fondy sociálního zabezpečení (zdravotní pojišťovny).

Z analytického hlediska je pro vládní sektor nejvýznamnější ukazatel **čistých půjček/výpůjček**, který ukazuje potřebu financování tohoto sektoru. Pozornost věnovaná sektoru vládních institucí vzrostla v souvislosti s plněním maastrichtských kritérií. Dvě kritéria (vládní deficit a vládní dluh) se vykazují v metodice národních účtů (ESA 1995) a ČSÚ dvakrát do roka předkládá Evropské komisi propočten požadovaných ukazatelů. Vládní deficit je definován jako čisté výpůjčky sektoru vládních institucí, které závisí především na vztahu úspor a investic. Kromě záporné mezery mezi úsporami a investicemi jsou však ovlivněny saldem kapitálových transferů a čistým pořízením nevyroběných nefinančních aktiv (viz tabulka 6).

V letech 2005–2007 došlo k podstatnému zvýšení tvorby hrubých úspor v důsledku rychlého růstu ekonomiky a s tím souvisejících vyšších daňových odvodů. Značné investice a kapitálové transfery však neumožnily dosáhnout výraznějšího snížení vládního deficitu. Situace se zhoršila v roce 2008 a zejména pak v roce 2009, kdy se česká ekonomika dostala do recese a vládní sek-

Tabulka 7 ►

Vládní deficit a dluh (v % HDP)

	2005	2006	2007	2008	2009
Vládní deficit	-3,6	-2,6	-0,7	-2,7	-5,8
Vládní dluh	29,7	29,4	29,0	30,0	35,3

Pramen: ČSÚ – Notifikace vládního deficitu a dluhu (říjen 2010).

tor zaznamenal silný výpadek daňových příjmů nejen vlivem propadu ekonomické aktivity, ale i v důsledku schválených legislativních změn na příjmové straně rozpočtu, které souvisely se snahou zmírnit dopady hospodářské recese. Současně došlo ke zvýšení rozpočtových výdajů, které měly na poptávkové straně podpořit ekonomický růst. Tvorba hrubého kapitálu vládního sektoru v letech 2008 a 2009 dále rostla. Tento protichůdný vývoj úspor a investic se musel projevit v silně narůstající záporné mezeře mezi úsporami a investicemi a ve vysokých čistých výpůjčkách vládního sektoru, které se v roce 2009 vyšplhaly na 209 mld. Kč a proti roku 2008 se zvýšily o 110 mld. Kč. Zatímco v letech 2006–2008 se vládní deficit dostal pod hranici maastrichtského kritéria (3 % HDP), v roce 2009 dosáhl vysoké hodnoty 5,8 % HDP (viz tabulka 7). Výrazně se tak zvýšil vládní dluh, třebaže v % HDP je stále v mezinárodním srovnání na relativně nízké úrovni. Základním zdrojem makroekonomické nerovnováhy české ekonomiky se tak stal vládní sektor a nebezpečnou se stala tendence rychle rostoucích závazků vládních institucí. Velmi vážnou otázkou zůstává udržitelnost veřejných rozpočtů, která se bude zhoršovat splácením dluhu a rostoucími výdaji na penze a zdravotnictví v důsledku stárnutí obyvatelstva.

Mezinárodní srovnání ukazuje ohromný nárůst deficitů veřejných financí v roce 2009 v důsledku finanční krize a recese světové ekonomiky. V zemích eurozóny deficit vzrostl ze 2 % HDP v roce 2008 na 6,3 % v roce 2009 a v EU-27

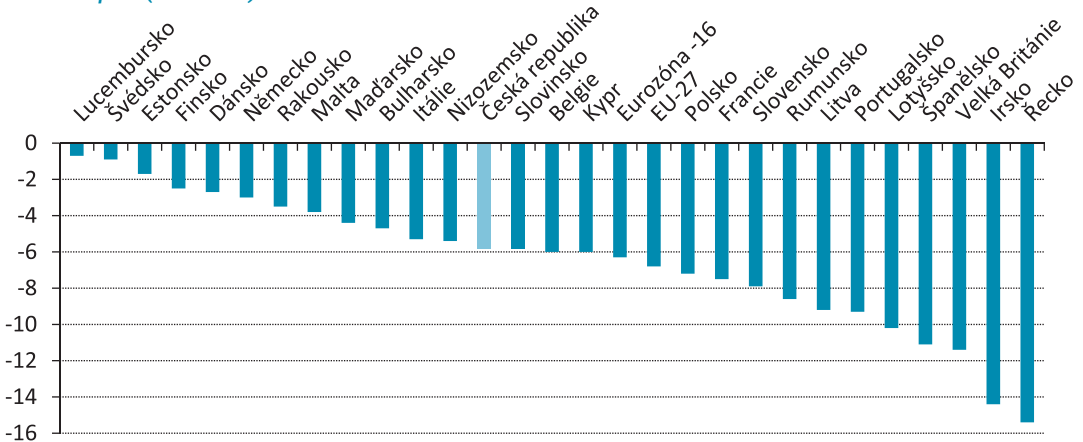
z 2,3 % na 6,8 % HDP. Enormně vysoké schodky za rok 2009 vykázalo Řecko (15,4 %), Irsko (14,4 %), Velká Británie (11,4 %) a Španělsko (11,1 % – viz obrázek 2). Země jako Řecko, Irsko, Španělsko a Portugalsko se dostaly do potíží spojených s financováním deficitu a v případě Řecka a Irska byla nezbytná pomoc zemí eurozóny a Mezinárodního měnového fondu. Rizikovým faktorem vývoje většiny vyspělých zemí se tak stal prudký nárůst vládního deficitu a dluhu. Finanční krize a recese vedly na jedné straně ke snížení daňových příjmů a na druhé straně k růstu rozpočtových výdajů spojených s rostoucí nezaměstnaností a fiskální stimulací poptávky. Stimulační opatření fiskální a monetární politiky pomohla sice stabilizovat finanční systém a podpořila poptávku, čímž zmírnila hloubku recese, ale daní za to bylo značné zhoršení fiskální situace. Zvýšení deficitů veřejných financí se dostalo nad hranici dlouhodobé udržitelnosti fiskální stability a hospodářská politika stojí před vážným problémem – neohrozit křehké oživení, ale na druhé straně dále nezhoršovat veřejné finance.

Domácnosti

Zatímco předcházející sektory plnily zpravidla jedinou funkci, u sektoru domácností je situace složitější, protože domácnosti plní dvě rozdílné funkce. Jako příjemci mezd a jiných důchodů zajišťují spotřebu a tvorbu úspor a jako výrobci produkují zboží a služby. Základní funkcí domácností je však spotřeba a ekonomický růst je na poptávkové straně silně ovlivněn růstem spo-

Obrázek 2 ▶

Vládní deficit (v % HDP)

Pramen: EUROSTAT, Government Finance Statistics (leden 2011).

třebných výdajů domácností, protože soukromá spotřeba se v užití HDP v ČR pohybuje kolem 50 %. Analýza sektoru domácností se soustřeďuje na tři hlavní ukazatele: na disponibilní důchody domácností, výdaje domácností na konečnou spotřebu a míru úspor domácností.

Tvorbu **disponibilních důchodů** českých domácností v letech 2001–2009 ukazuje tabulka 8. Klíčovou úlohu v ní hrají příjmy z mezd a platů, které jsou ovlivněny situací na trhu práce – růstem zaměstnanosti, vývojem průměrných mezd, měnící se strukturou pracovních sil. Jejich růst v letech 2001–2009 převýšil růst disponibilních důchodů, což posílilo jejich váhu ve struktuře disponibilního důchodu z 55,9 % v roce 2000 na 62,4 % v roce 2009. K jejich stagnaci došlo v roce 2009 v důsledku recese ekonomiky spojené se zhoršením situace na

trhu práce. Na tvorbu disponibilních důchodů domácností silně působilo saldo druhotných důchodů,⁷ které v roce 2009 výrazně pokleslo. Bylo to z toho důvodu, že v důsledku legislativních změn byly odvody domácností do státního rozpočtu nižší (zavedení rovné daně) a naopak se zvýšily jejich příjmy ve formě sociálních dávek v důsledku hospodářské recese. Disponibilní důchod domácností jako základní zdroj výdajů domácností na konečnou spotřebu byl tak posílen změnami v přerozdělení, které naopak zvyšovaly deficit vládního sektoru.

Růst **výdajů domácností na konečnou spotřebu (soukromá spotřeba)** je kromě vývoje disponibilních důchodů domácností ovlivněn dalšími faktory, mezi něž patří měnící se sklon ke spotřebě a úsporám, vývoj cen, reálná úroková míra, vývoj spotřebitelských úvěrů, hodnota majetku domác-

⁷ Záporné saldo druhotných důchodů je silně ovlivněno tím, že náhrady zaměstnancům obsahují i sociální příspěvky zaměstnavatelů, které jsou formálně vedeny jako příjem domácností v prvotním rozdělení a jako výdaj domácností orgánům sociálního zabezpečení v druhotném rozdělení důchodů. V roce 2009 činily 358,5 mld. Kč. V případě, že tuto položku odečteme, dostaneme kladné saldo druhotného rozdělení.

Tabulka 8 ▶

Tvorba disponibilního důchodu domácností (mln. Kč)

	Hrubý provozní přebytek	Mzdy a platy	Čistý důchod z vlastnictví	Saldo prvotních důchodů	Saldo druhotných důchodů	Hrubý disponibilní důchod
2001	390,6	745,7	87,9	1460,3	-167,1	1293,2
2002	395,2	793,7	85,4	1529,5	-181,1	1348,4
2003	425,0	848,1	78,1	1623,2	-214,4	1408,8
2004	449,1	895,1	88,1	1723,5	-249,6	1473,9
2005	446,2	963,0	99,8	1819,4	-268,2	1551,3
2006	470,2	1049,2	108,7	1966,0	-291,0	1675,1
2007	505,4	1142,9	128,6	2145,2	-312,0	1833,2
2008	543,0	1231,7	118,3	2275,6	-290,7	1984,8
2009	495,0	1235,4	100,0	2189,0	-210,0	1979,0
Růst	126,7	165,7	113,8	149,9	125,7	153,0

Poznámka: Růst = index 2009/2001.

Pramen: ČSÚ, roční národní účty (leden 2011), vlastní úprava.

ností, ale i demografické a psychologické faktory či národní a regionální rozdíly. Určitou úlohu hrají i očekávání spotřebitelů. Nelze proto konstruovat jednoduchý model, který by byl schopen úplně objasnit a kvantifikovat vliv jednotlivých faktorů. Závislost růstu soukromé spotřeby na vývoji disponibilních důchodů domácností je však rozhodující. Dlouhodobě v České republice růst disponibilních důchodů domácností mírně převyšoval růst soukromé spotřeby. V roce 2009 proti roku 2000 (za 9 let) se spotřební výdaje domácností zvýšily o 59 % (o 5,3 % průměrně ročně) a disponibilní důchody domácností o 60,7 % (o 5,4 % průměrně ročně). To se projevilo v dlouhodobě rostoucí míře úspor domácností, i když v některých letech došlo k jejímu snížení (to byl případ let 2003, 2004, 2008 a 2009). V roce 2009 výdaje domácností na konečnou spotřebu i disponibilní důchody prakticky stagnovaly, což byla výrazná změna proti jejich rychlému růstu v předchozích letech. Stagnace soukromé spotřeby v roce silné recese tak patřila k faktorům, které zmírnily propad ekonomické aktivity v roce 2009.

I když disponibilní důchody domácností zůstávají nejdůležitějším faktorem vysvětlujícím růst soukromé spotřeby, vývoj obou veličin se může lišit z důvodu měněního se sklonu k úsporám. **Úspory domácností** se rovnají rozdílu mezi disponibilními důchody domácností a soukromou spotřebou. Nabývají různých forem finančních aktiv a proměňují se v nefinanční aktiva prostřednictvím investic. Úspory spolu s kapitálovými transfery představují základní zdroj růstu čistého jmění domácností. V letech, kdy míra úspor klesá, soukromá spotřeba zpravidla roste rychleji než disponibilní důchody, a v letech, kdy se míra úspor zvyšuje, spotřební výdaje zaznamenávají nižší dynamiku oproti důchodům. Změny v míře úspor domácností vyrovnávají výkyvy ve vývoji jejich disponibilních důchodů. Soukromá spotřeba se proto vyvíjí rovnoměrněji a je schopna čelit šokům ve vývoji běžných důchodů.

Míra hrubých úspor českých domácností se vyznačovala značnými výkyvy, avšak v letech příznivého vývoje ekonomiky (2005–2007), kdy rychle rostly disponibilní důchody domácností,

Tabulka 9 ▶

Úspory domácností v ČR (v mlrd. Kč) a míra úspor (v % disponibilního důchodu)

	Čisté úspory	Spotřeba fixního kapitálu	Hrubé úspory	Míra hrubých úspor	Míra čistých úspor
2001	27,1	68,6	95,6	7,4	2,2
2002	41,4	70,5	111,8	8,3	3,2
2003	31,7	72,9	104,6	7,4	2,4
2004	14,2	77,6	91,8	6,2	1,0
2005	48,4	79,2	127,6	8,2	3,3
2006	79,7	81,4	161,0	9,6	5,0
2007	113,3	86,4	199,7	10,9	6,5
2008	113,6	91,3	204,9	10,3	6,0
2009	97,2	91,4	188,7	9,5	5,2

Poznámka: Míra hrubých úspor = podíl hrubých úspor a hrubého disponibilního důchodu domácností, míra čistých úspor = podíl čistých úspor k čistému disponibilnímu důchodu domácností.

Pramen: ČSÚ, roční národní účty (leden 2011).

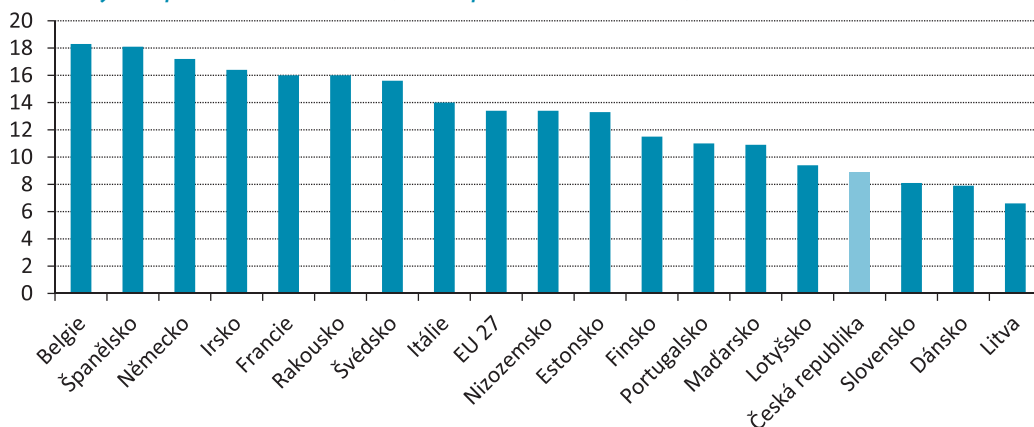
se zvyšovala i míra úspor až na téměř 11 % v roce 2007 (viz tabulka 9). V letech poklesu tempa růstu a recese (2008 a 2009) klesal i sklon domácností k úsporám, což odlišovalo chování českých domácností od řady vyspělých západních zemí. Důvodem mohlo být jednak to, že ceny nemovitostí dramaticky neklesly a v českých podmínkách zřejmě

příliš nepůsobil „efekt bohatství“, kdy pokles cen nemovitostí a s ním spojená ztráta hodnoty majetku vede k vyšší míře úspor. Kromě toho nedošlo k poklesu mezd a platů a české domácnosti se pravděpodobně neobávaly budoucího vývoje.

Mezinárodní srovnání míry úspor domácností, které je umožněno publikováním Evrop-

Obrázek 3 ▶

Míra hrubých úspor domácností v EU (v % disponibilního důchodu)

Pramen: EUROSTAT, European Sector Accounts (leden 2011).

ských sektorových účtů, ukazuje značné rozdíly mezi zeměmi (viz obrázek 3). ČR má ve srovnání se zeměmi eurozóny podprůměrnou míru úspor. K rozdílům přispívají tyto hlavní faktory:

- výše důchodu na obyvatele (čím vyšší je důchod, tím je zpravidla vyšší sklon k úsporám);
- efekt bohatství (růst bohatství pravděpodobně vede k větším útratám a snižuje míru úspor; naproti tomu pokles bohatství v době finanční krize a recese vede k potřebě kompenzace ztrát a tudíž i k možné vyšší míře úspor);
- nízké úrokové míry a možnost snadného získání úvěrů, která zvyšuje spotřebu a snižuje míru úspor (to byl případ USA a Velké Británie);
- institucionální faktory jako je zdravotní či penzijní systém;
- očekávání budoucnosti a chování různých typů domácností (např. domácnosti živnostníků mají jiné chování než domácnosti zaměstnanců či penzistů).

Závěr

Zkoumání hospodářského vývoje se nemůže omezit na národní hospodářství jako celek, protože ekonomická aktivita se odehrává v rámci institucionálních jednotek a sektorů a ve vzájemných vztazích mezi nimi. Významnou součástí systému národních účtů jsou proto **sektorové účty**, které umožňují analýzu důchodových, kapitálových a finančních transakcí sektorů a na jejím základě lépe pochopit chování sektorů a fungování národní ekonomiky. Sektorové účty mají podobnou logiku jako konsolidované účty za celé národní hospodářství a jsou sestavovány ve formě úplné posloupnosti účtů (účet výroby, účet tvorby důchodů, účet rozdělení prvotních důchodů, účet druhotného rozdělení důchodů, účet znovuroz-

dělení naturálních důchodů, účet užití důchodů, účty akumulace a finanční účty).

Sektor nefinančních podniků je v české ekonomice klíčový, protože vytvářel téměř 65 % celkové hrubé přidané hodnoty. U tohoto sektoru, který produkuje převážnou část zboží a služeb na tržním principu, je z analytického hlediska důležité zkoumat míru zisku, investic a schopnost či potřebu financování. Ve zkoumaném období míra zisku kolísala a do roku 2006 rostla. V roce 2008 však došlo k jejímu poklesu a mírný vzestup bylo možné zaznamenat v roce 2009. V mezinárodním srovnání zůstává česká míra zisku nad průměrem zemí EU. V letech 2008 a 2009 sektor nefinančních podniků zaznamenal pozoruhodný vývoj, protože čisté výpůjčky z předešlých let přešly do čistých půjček a tento sektor byl schopen poskytovat půjčky ostatním sektorům. Důvodem byl jak růst disponibilních důchodů (úspor) tohoto sektoru, tak snížení investiční výstavby v důsledku recese české ekonomiky. V rámci sektoru nefinančních podniků nabývají stále více na významu podniky pod zahraniční kontrolou, které vytváří přibližně polovinu hrubé přidané hodnoty tohoto sektoru.

U vládních institucí, které poskytují veřejné statky na netržním principu a přerozdělují důchod, jsou klíčovým ukazatelem čisté výpůjčky, jež představují vládní deficit podle ESA 1995 (podle něho se posuzuje plnění maastrichtských kritérií). Čisté výpůjčky vládního sektoru byly značně vysoké v letech 2001–2003 a teprve v letech 2006–2008 se dostaly pod úroveň maastrichtského kritéria (3 % HDP). V důsledku recese české ekonomiky se vládní sektor dostal do značně obtížné situace. Na jedné straně se výrazně snížily přijaté důchody a na straně druhé expanzivní fiskální politika a stimulační opatření k podpoře růstu vedly k růstu výdajů na veřejnou spotřebu a investice. To nutně vedlo k prohlou-

bení nerovnováhy tohoto sektoru projevující se v růstu vládního deficitu a dluhu, přičemž vládní deficit se stal základním zdrojem makroekonomické nerovnováhy české ekonomiky.

Domácnosti jako příjemci mezd a jiných důchodů zajišťují především spotřebu. Jako drobní podnikatelé produkují též zboží a služby. Nejdůležitějším faktorem vysvětlujícím spotřební výdaje domácností a tvorbu jejich úspor jsou disponibilní důchody domácností. Tento sektor se podílel téměř 60 % na celkových disponibilních důchodech, jejichž převážnou část použil na spotřební výdaje, které silně ovlivňují růst HDP. Klíčovou úlohu v tvorbě disponibilních důchodů hrály mzdy a platy, které v letech 2001–2009

rostly průměrně ročně o 6,7 %, což posílilo jejich váhu ve struktuře disponibilního důchodu. Míra úspor domácností se zvyšovala v době rychlého růstu české ekonomiky a v letech sníženého tempa růstu (2008) a v době recese (2009) míra úspor klesala. To odlišovalo chování českých domácností od většiny evropských zemí. Ve srovnání s vyspělými zeměmi EU je míra úspor domácností v ČR na relativně nízké úrovni. Dopady recese na české domácnosti nebyly drastické, protože jejich disponibilní důchod v roce 2009 prakticky stagnoval a soukromá spotřeba se jen mírně snížila. Klesla však tvorba úspor a schopnost domácností financovat investice, což vedlo k růstu jejich zadluženosti. ■

LITERATURA

- ČNB (2010): Zpráva o finanční stabilitě. Praha: ČNB 2010.
- ČNB (2010): Statistika finančních účtů. Praha: ČNB 2010.
- ČSÚ (2000): Evropský systém účtů – ESA 1995. Praha: ČSÚ 2000.
- ČSÚ (2010): Čtvrtletní a roční národní účty ČR. Praha: ČSÚ 2010.
- ECFIN (2010): Economic Forecasts, Autumn 2010. Brussels: DG ECFIN 2010.
- ECFIN (2010): Statistical Annex of European Economy, Autumn 2010. Brussels: DG ECFIN 2010.
- ECB (2010): Statistics – Euro Area Accounts. Frankfurt am Main: European Central Bank 2010.
- EUROSTAT (2010): Database. National Accounts, European Sector Accounts, 2010.
- EUROSTAT (2009): Household Saving Rate Higher in the EU than in USA Despite Lower Income. *Statistics in Focus*, 2009, No. 29.
- EUROSTAT (2009): Business Profit Share and Investment Rate Higher in the EU than in USA. *Statistics in Focus*, 2009, No. 28.
- HRONOVÁ, S., FISCHER, J., HINDLS, R., SIXTA, J. (2009): *Národní účetnictví. Nástroj popisu globální ekonomiky*. Praha: C. H. Beck 2009. ISBN 978-80-7400-153-6.
- IMF: World Economic Outlook. Washington: IMF, různá vydání.
- IMF (2001): The Government Finance Statistics Manual. Washington: IMF 2001.
- IMF (1993): Balance of Payments Manual. Washington: IMF 1993.
- LASKI, K. (2007): Do Increased Private Savings Rates Spur Economic Growth? The Vienna Institute for International Economic Studies, Working Papers, 2007, No. 45.
- MF (2010): Makroekonomická predikce České republiky. Praha: Ministerstvo financí ČR, říjen 2010.
- OECD (2010): National Accounts of OECD Countries. Paris: OECD 2010.
- OECD (2006): Understanding National Accounts. Paris: OECD 2006.
- SPĚVÁČEK, V. (2008): Analýza institucionálních sektorů. In: Kadeřábková A. a kol.: *Růst, stabilita a konkurenceschopnost IV*. Praha: Linde 2008, s. 48–69.
- SPĚVÁČEK, V., VINTROVÁ, R., ZAMRAZILOVÁ, E., ŽĎÁREK, V. (2007): *Makroekonomická analýza (magisterský kurz)*. Praha: Vysoká škola ekonomie a managementu, 2007. ISBN 978-80-86730-59-2.
- UN (1993): System of National Accounts 1993. Brussels/Luxembourg, New York, Paris, Washington, D. C.: UN 1993.

THE CZECH ECONOMY FROM THE POINT OF VIEW OF INSTITUTIONAL SECTORS

Prof. Ing. Vojtěch Spěváček, DrSc.

ABSTRACT

The study analyses the behaviour of basic institutional sectors of the Czech economy (non-financial corporations, financial institutions, general government and households) and their impact on macroeconomic development. The starting point of the analysis is the system of national accounts, which comprises sector accounts showing the value added in the sectors concerned and indicating how in the process of primary and secondary distribution their disposable income is created. In the case of the sector of non-financial corporations, which produces the overwhelming part of goods and services on market principles, the analysis focuses on the profit share and the rate of investment. The most important indicator for government institutions, which provide goods and services on non-market principle, is net lending/borrowing. The creation of disposable income and its utilization on consumption and saving is of key importance for households. All these relationships and indicators of the Czech economy are analysed for the period 2001–2009. International comparison of basic indicators characterising sector behaviour is enabled by the European sector accounts.

KEYWORDS

National accounting, institutional sectors, gross domestic product, national income, disposable income, primary distribution, secondary distribution, final consumption, savings, net lending/borrowing, profit share, investment rate, household saving rate.

JEL CLASSIFICATION

O11, E22, E24, J30, P24

Globalizace hodnotových řetězců

Ing. Marek Rojíček, Ph.D.

Hodnotovým řetězcem chápeme celé spektrum činností, které je vztaženo k produktu od okamžiku jeho navržení až po jeho užití. Patří sem mj. design, výroba, marketing, distribuce a uživatelská podpora. Globální hodnotový řetězec je specifický tím, že jeho jednotlivé části jsou rozděleny mezi různé firmy a rozptýleny v prostoru. Klíčovou roli v celém procesu přitom hrají nadnárodní společnosti, jejichž vliv se rozšiřuje prostřednictvím přímých zahraničních investic. Globalizace hodnotových řetězců se projevuje fragmentací produkčního procesu napříč zeměmi a představuje na jedné straně příležitost pro firmy v rozvíjejících se ekonomikách získat podíl na trhu díky své specifické konkurenční výhodě a na druhé straně obrovský tlak na efektivnost pro firmy, které jsou součástí těchto řetězců. Na makroekonomické úrovni je nejvýraznější dopad na zvýšení dynamiky mezinárodního obchodu, zejména s meziprodukty. Zároveň je však v globalizovaném prostředí podstatně složitější identifikovat národní přidanou hodnotu, protože i ta získává globální charakter. Cílem tohoto článku je přiblížit proces globalizace hodnotových řetězců a jeho strukturální charakteristiky v ČR a dalších zemích EU.

Globalizace hodnotových řetězců

Globalizace hodnotových řetězců je podněcována řadou faktorů. Patří sem i snaha o zvýšení efektivnosti pod tlakem rostoucí konkurence na domácích a světových trzích. Jednou z možností, jak tomu čelit, je využívat zdroje vstupů od produktivnějších výrobců, ať už domácích nebo za-

hraničních. Dalším důležitým impulsem globalizace je vstup na nové trhy a získání strategických aktiv. Fragmentace produkčního procesu napříč různými zeměmi urychlila restrukturalizaci firem včetně využívání outsourcingu a offshoringu pro určité činnosti. Offshoringem rozumíme transakce s meziprodukty prováděné přes hranice, tj. využívání zahraničních dodavatelů pro nákup materiálových vstupů a služeb, přičemž se může jednat i o majetkově provázané subjekty (zahraniční pobočky).

Rostoucí využívání zahraničních zdrojů vedlo také k přemístění aktivit do jiných zemí, což znamenalo v některých případech celkové nebo částečné uzavření výroby v domácí ekonomice a souběžně rozšíření výroby v zahraničních pobočkách. Často jde pouze o přesunutí určitého výrobního procesu, kdy vyrobené produkty jsou vyváženy zpět do „mateřské“ země. Realokace však nemusí být vždy chápána takto striktně, mnohdy zahrnuje různé formy internacionalizace, jako je otevření nových zahraničních poboček za účelem podpory účasti na místním trhu. Zatímco definice různých konceptů je snadná, jejich měření je mnohem složitější, protože firmy obvykle nesdělují podrobnosti o svých rozhodnutích v oblasti outsourcingu nebo offshoringu. To má za následek velkou různorodost názorů na velikost a dopady globalizace.

Z určitého pohledu je globalizace hodnotových řetězců inovací sama o sobě (změna organizace obchodní praxe). Nadnárodní společnosti zavádějí tuto inovaci ve snaze zvýšit svou efektivnost, vstoupit na nové trhy a získat strategická

aktiva. Dochází k posunu od vertikálně k horizontálně integrovaným strukturám. Zatímco ve vertikálně strukturovaných firmách se v rámci stejné společnosti integrují všechny fáze produkčního řetězce, horizontální struktura znamená, že se na každé fázi produkčního řetězce podílí jiná firma. Lze to názorně ilustrovat na příkladu odvětví výroby počítačů, které prošlo uvedeným vývojem.

Zhruba do roku 1980 byla výroba počítačů silně vertikálně integrována. Počítače byly představovány dominantně sálovými počítači, jejichž hardware a software byl vyvíjen v rámci jedné společnosti. Tato společnost rovněž provozovala prodej i marketing a nebylo tedy možné koupit počítač nebo programové vybavení v běžném obchodě. S vynálezem osobních počítačů sestavených ze standardizovaných součástí pro masový spotřebitelský trh se počítačové odvětví posunulo směrem k horizontální struktuře. Jedna společnost tedy vyrábí např. pevné disky, další grafické karty, třetí nabízí software apod. Posun směrem k horizontální struktuře produkčního řetězce posílil smluvní výrobu v elektrotechnickém průmyslu. Mezi smluvní výrobce (Original Equipment Manufacturer – OEM) patří firmy, které vyrábějí produkty prodávané pod jinými značkami.¹

Smluvní výrobci se soustřeďují na zdokonalování produkce výrobků, zatímco firma, pod jejíž značkou je produkt prodáván, se může věnovat navrhování výrobků a jejich prodeji. Fragmentace produkčních procesů a změny ve struktuře globálních produkčních sítí znamenají, že firmy již nemusejí vynikat v širokém spektru činností, aby vytvořily přidanou hodnotu. Mohou se soustředit na ty činnosti, které umějí produkovat

s nejvyšší efektivitou a nakupovat komponenty a služby od specializovaných výrobců. Globální hodnotové řetězce poskytují malým a středním podnikům (Small and Medium Enterprises – SME) šanci podílet se na vytváření přidané hodnoty zpracovatelských výrobků specializací na dílčí část hodnotového řetězce. Tyto dílčí segmenty se vytvářejí nepřetržitě a umožňují SME těžit ze své flexibility a schopnosti rychle reagovat. Klíčová pro úspěšné zapojení do globálních řetězců je schopnost inovace, proto také firmy obchodující s nadnárodními společnostmi vykazují vyšší míru inovační výkonnosti než ostatní podniky (viz OECD, 2009).

Aktivity nadnárodních společností

V posledních desetiletích s růstem objemu přímých zahraničních investic (PZI) rostl vliv nadnárodních podniků (Multinational Enterprises – MNE) v řadě vyspělých i rozvíjejících se ekonomik. Jednotlivé země mezi sebou soupeří, aby přilákaly PZI, protože očekávají jejich přínos k bohatství ekonomiky prostřednictvím několika kanálů. Modely mezinárodního obchodu předpokládají, že existence nadnárodních podniků musí přinášet určité výhody, které převáží náklady spojené s fungováním v cizí zemi, kde existuje odlišné kulturní a právní prostředí, znalost místního prostředí jak na straně poptávky, tak i potenciálních dodavatelů (viz např. Helpman, Melitz, Yeaple, 2004; Dunning, 1993, Markusen, 1995). Dostupné studie ukazují, že tyto výhody pramení z vlastnictví specifických aktiv, jako jsou např. lepší manažerské techniky, lepší produkční technologie nebo technické znalosti zaměstnanců, které MNE mohou sdílet se svými pobočkami.

¹ Názvy smluvních výrobců obvykle zákazníkům (spotřebitelům) nic neříkají – jde o firmu jako je „Celestica“, „Flextronics“, „Hon Hai Foxconn“ apod., vyrábějící např. mobilní telefony nebo MP3 přehrávače Nokia, Samsung nebo iPod.

Aktivity podniků pod zahraniční kontrolou

Existují v zásadě dva zdroje dat vztahující se k roli nadnárodních společností ve světové ekonomice. Tím prvním je statistika přímých zahraničních investic, která mapuje hodnotu transakcí mezi přímými investory a jejich dceřinými společnostmi v jiných zemích a stavy těchto investic. Druhým zdrojem jsou údaje o aktivitách společností pod zahraniční kontrolou, které jsou měřeny podílem těchto společností v dané ekonomice s využitím ukazatelů, jako jsou tržby, zaměstnanost, přidaná hodnota, vývoz² apod. Tyto dva zdroje však nejsou zcela kompatibilní, protože jsou vymezeny jiným způsobem. Zatímco PZI je definována minimálně 10% podílem zahraničního investora v dceřině společnosti (definice IMF BoP), podniky pod zahraniční kontrolou jsou vymezeny na základě majoritního podílu zahraničního investora na základním jmění (definice SNA93). Rozhodující je přitom princip vrcholového vlastnictví. To znamená, že podnik je pod zahraniční kontrolou i přesto, že je v bezprostředním vlastnictví jiné domácí společnosti, ale na vrcholu vlastnické pyramidy stojí většinový zahraniční majitel.

Důležitou roli hrají také obchodní značky a produktové inovace, z nichž mohou pobočky nadnárodních firem těžit (viz rámeček).

Převážná část teoretických konceptů se zaměřuje na tzv. konkurenční model, kde přítomnost zahraničních firem tlačí domácí producenty stejných produktů k větší efektivnosti. V oblasti technologicky náročných investic však tento kanál není podstatný, protože omezený trh a úroveň ekonomiky dané země příliš neumožňují konkurenci ve stejném tržním segmentu. Domácí výrobci spíše usilují o pozici dodavatelů komponent pro nadnárodní korporace. To na ně klade vysoké nároky z hlediska ceny, kvality, množství a včasnosti dodávek, na druhé straně jim to však otevírá možnosti proniknutí na zahraniční trhy.

Domácí výrobci, kteří byli původně pouze lokálními dodavateli vstupů, se v případě úspěchu stávají producenty komponent pro celou nadnárodní skupinu. Snahou těchto výrobců je snížit

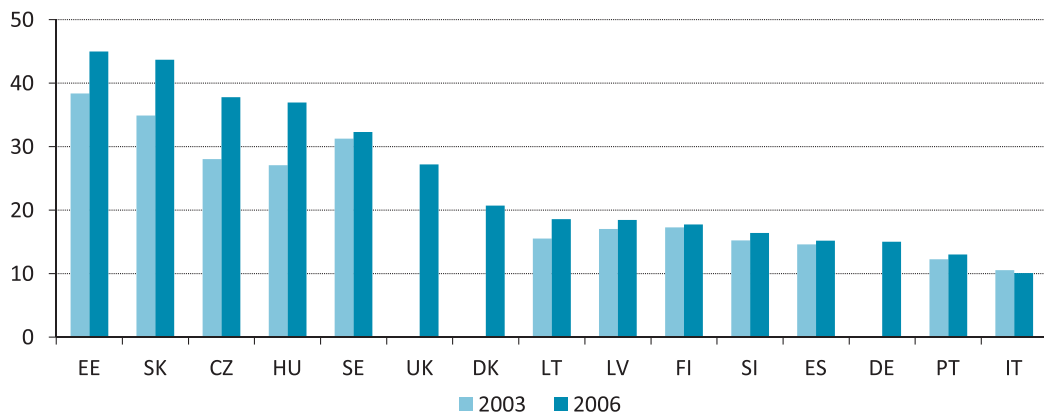
svou závislost na jediném odběrateli a postupně se orientovat na činnosti s vyšší přidanou hodnotou. Tento vývoj byl zaznamenán u celé řady asijských výrobců, kteří se z fáze tzv. originálních výrobců dílů (Original Equipment Manufacturer – OEM) technologickým zlepšením dostali do vyšších fází produkčního řetězce (viz Paus, 2005). Za vrchol lze považovat, pokud firma navrhuje, vyrábí a prodává produkty pod svou vlastní značkou (Original Brand Manufacturer – OBM).

PZI mohou generovat pozitivní dopady pro hostitelskou ekonomiku také prostřednictvím školení a vzdělávání. Dlouhodobé efekty zahraničních investic se přitom zvyšují s rostoucí mzdovou bonifikací kvalifikovaných profesí, která studenty stimuluje k získávání vyššího vzdělání. Vyšší mzdy zároveň generují vyšší daňové výnosy, které vládě umožňují vydávat větší prostředky na vzdělávání. Znalosti získané v podnicích pod zahraniční kontrolou se prostřednictvím trhu práce

² Rozsah statistických povinností zemí EU upravuje Nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 716/2007 ze dne 20. června 2007 o statistice Společenství o struktuře a činnosti zahraničních afiliací.

Obrázek 1 ►

Podíl podniků pod zahraniční kontrolou ve zpracovatelském průmyslu na počtu zaměstnaných osob v zemích EU (v %)

Pramen: EUROSTAT, SBS – inward FATS.

přelévají do sektoru domácích firem, což zvyšuje jejich produktivitu a technologický potenciál.

Empirické zkušenosti ukazují, že podniky pod zahraniční kontrolou jsou větší a více kapitálově a znalostně vybavené, protože investují více jak do fyzického, tak i nehmotného kapitálu (znalostí) a platí vyšší mzdy než domácí firmy v daném odvětví. Jsou také více soustředěny do znalostně a kapitálově náročných odvětví a mají vyšší intenzitu výdajů na výzkum a vývoj a vyšší míru inovační výkonnosti než domácí firmy. Z toho vyplývá, že dosahují vyšších temp růstu výkonnosti a přispívají relativně více k růstu produktivity v hostitelské ekonomice (viz OECD, 2008).

Charakteristika podniků pod zahraniční kontrolou

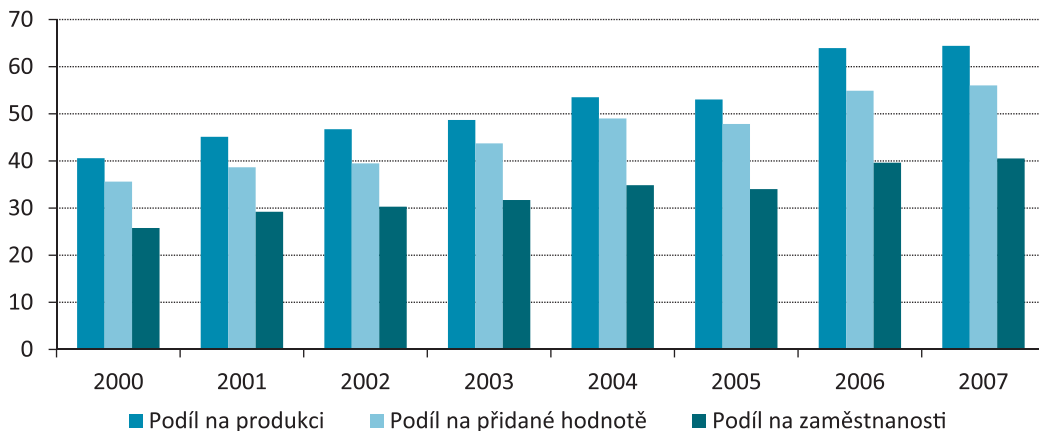
V mezinárodním srovnání patří Česká republika s více než třetinovým podílem spolu s dalšími novými členskými zeměmi EU (Slovensko, Maďarsko) k ekonomikám s relativně nejvyšším podílem zahraničních podniků na zaměstnanos-

ti ve zpracovatelském průmyslu (viz obrázek 1). Nejvyšší podíl má Estonsko, kde firmy s většinou zahraničním vlastníkem zaměstnávají téměř polovinu pracovníků a oproti jiným zemím je vysoký i podíl počtu těchto společností (27 %). Ve většině zemí je počet podniků pod zahraniční kontrolou relativně nízký, pohybuje se mezi 1–3 %. Výjimkou je Slovensko, kde zahraniční společnosti tvoří desetinu všech podniků ve zpracovatelském průmyslu.

Podíl podniků pod zahraniční kontrolou na výkonnosti české ekonomiky měřené hrubou přidanou hodnotou se postupně zvyšoval, když v polovině devadesátých let činil pouhou desetinu, zatímco v roce 2007 přesáhl polovinu vytvořené přidané hodnoty (viz obrázek 2). V kombinaci s disproporčně nižším podílem na zaměstnanosti je zahraniční sektor také produktivnější a kapitálově intenzivnější. V průmyslu má zahraniční sektor již téměř 60% podíl na vytvořené přidané hodnotě, zatímco ve službách je to přibližně čtvrtina. Nejvyšší podíl zahraničních

Obrázek 2 ▶

Podíl podniků pod zahraniční kontrolou v ČR (v %)

Poznámka: Od roku 2006 je při definování podniků pod zahraniční kontrolou uplatňován princip vrcholového vlastníka, zatímco předtím byl určující bezprostřední vlastník. To vedlo k jednorázovému zvýšení podílu podniků pod ZK.

Pramen: ČSÚ, Roční národní účty.

vlastníků je ve výrobě dopravních prostředků, kde dosahuje 90 %. Naproti tomu v elektrotechnickém průmyslu, který patří obecně k odvětvím nejvíce ovlivněným globalizací, je podíl na vytvořené přidané hodnotě pouze necelých 60 %.

Rozdíly výkonnosti domácích a zahraničních podniků se ve zpracovatelském průmyslu projevují ve všech sledovaných ukazatelích. Produkce na pracovníka vykazuje větší rozdíl výkonnosti než produktivita z přidané hodnoty. Podniky pod zahraniční kontrolou jsou tedy více zapojeny do řetězců dodavatelsko-odběratelských vztahů (jak tuzemských, tak i mezinárodních). Mezera v průměrné mzdě mezi oběma sektory je však nižší ve srovnání s mezerou produktivity, což je kompenzováno vyšší vybaveností práce kapitálem v zahraničních firmách (viz obrázek 3).

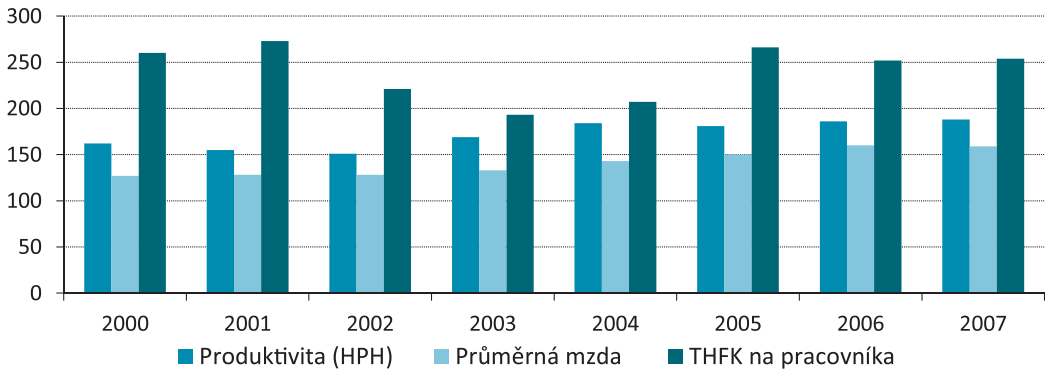
Z obrázku 4 je zřejmé, že produktivita práce je vyšší v podnicích pod zahraniční kontrolou prakticky ve všech srovnávaných zemích. V zemích EU-15

jsou přitom rozdíly relativně nižší než ve skupině nových členských zemí. Největší rozdíly jsou v Maďarsku, kde podniky pod zahraniční kontrolou dosahují trojnásobné produktivity ve srovnání s domácími podniky. Je nicméně patrné, že tato dualita mezi oběma sektory má tendenci se v čase snižovat tím, jak se podniky v tuzemském vlastnictví stávají součástí dodavatelské sítě pro nadnárodní společnosti. Roli hraje také struktura ekonomiky, protože podíl zahraničních investorů je obecně nižší v malých podnicích a v odvětví služeb.

Z dostupných dat vyplývá, že relativně vyšší produktivity dosahují v sektoru zahraničních podniků spíše odvětví s nižší technologickou náročností (viz obrázek 5). To se zdá být v rozporu s faktem, že přímé zahraniční investice míří spíše do odvětví s vyšší technologickou náročností, jejichž aktivity jsou více fragmentovány v prostoru (výroba počítačů, elektroniky). Na druhé straně však řada investic směřuje do aktivit s relativ-

Obrázek 3 ▶

*Srovnání podniků pod tuzemskou a zahraniční kontrolou v ČR
(podniky pod tuzemskou kontrolou = 100)*

Poznámka: THFK = tvorba hrubého fixního kapitálu.

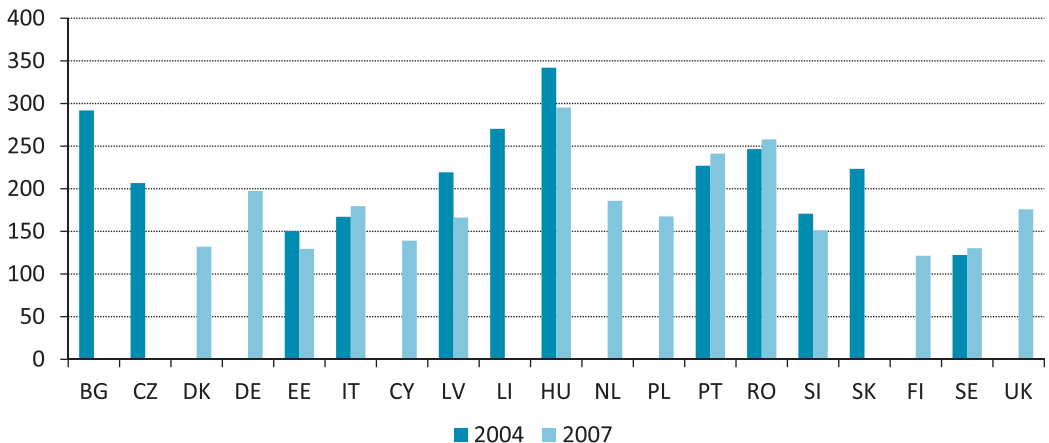
Pramen: ČSÚ, Roční národní účty.

ně nízkou přidanou hodnotou, jako je montáž a kompletace finálních produktů z komponent, které vyžadují spíše nekvalifikovanou pracovní

sílu, a kde jsou dosahovány nízké mzdy a vykazovány nízké ziskové marže. Domácí podniky zejména v zemích, které jsou čistými poskytovateli

Obrázek 4 ▶

*Srovnání produktivity práce v podnicích pod tuzemskou a zahraniční kontrolou v EU
(domácí podniky = 100)*

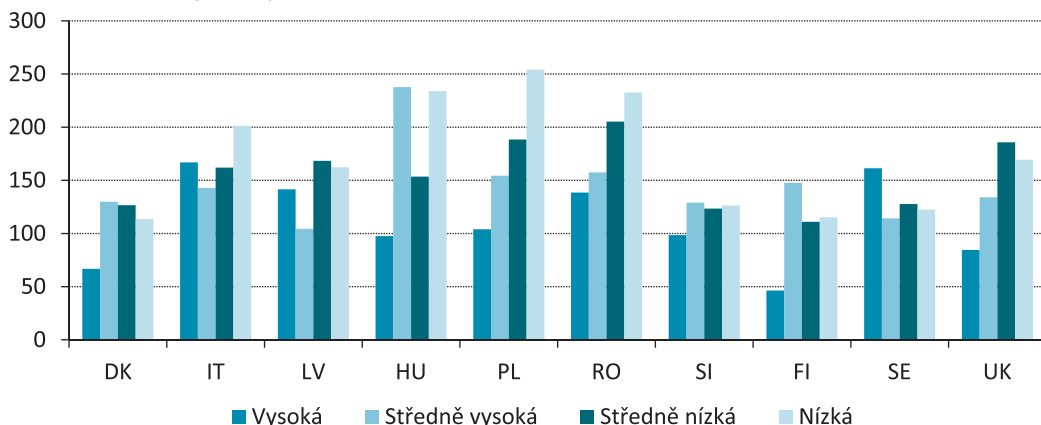

Pramen: EUROSTAT, SBS – inward FATS.

Obrázek 5 ▶

Srovnání produktivity práce v podnicích pod tuzemskou a zahraniční kontrolou podle technologické náročnosti odvětví

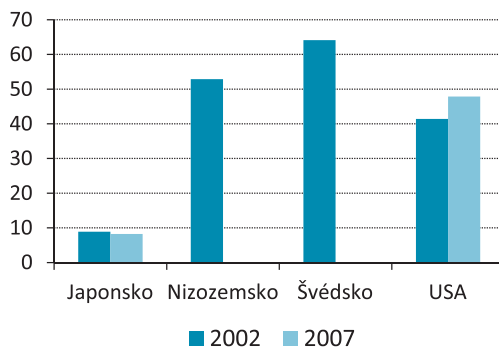
(rok 2007, domácí podniky = 100)

Pramen: EUROSTAT, SBS – inward FATS.

investic, se naopak soustřeďují na klíčové procesy s vysokou přidanou hodnotou, jako je design, marketing a uživatelská podpora. Markantní je to zejména ve Finsku, kde podniky pod zahraniční kontrolou dosahují v high-tech odvětvích jen poloviční produktivity práce než podniky v domácím vlastnictví.

Podniky pod zahraniční kontrolou mají zpravidla vyšší míru exportní výkonnosti, protože jsou zapojeny do globálních produkčních řetězců. Z tohoto důvodu jsou charakteristické také vysokou mírou intrafiremního obchodu. Přestože jsou tyto údaje k dispozici pouze za relativně malý počet zemí, lze si z nich udělat představu o významu obchodování v rámci nadnárodních skupin (viz obrázek 6). V Nizozemsku a Švédsku představuje intrafiremní vývoz nadpoloviční objem celkového vývozu a obdobnému podílu se blíží také Spojené státy. Výjimkou je pouze Japonsko s relativně zanedbatelným podílem intrafiremního obchodu.

Obrázek 6 ▶

Podíl intrafiremního vývozu v podnicích pod zahraniční kontrolou (v %)

Poznámka: za Nizozemsko a Švédsko data pouze za rok 2002.

Pramen: OECD STAT – Activities of Multinationals.

Závěr

Globalizace hodnotových řetězců má významný dopad na fungování jednotlivých ekonomik.

Na jedné straně představuje příležitost pro firmy v rozvíjejících se ekonomikách získat podíl na trhu díky své specifické konkurenční výhodě a na druhé straně obrovský tlak na efektivnost pro firmy, které jsou součástí těchto řetězců. Existence nadnárodních podniků představuje pro domácí podniky v některých segmentech ekonomiky přínos ve formě nepřímého technologického transferu, kdy se prostřednictvím trhu práce přelévají znalosti získané v podnicích pod zahraniční kontrolou do sektoru domácích firem, což zvyšuje jejich produktivitu a technologický potenciál. Na druhé straně však může vést k relativnímu zaostávání sektoru tuzemských podniků, pokud nejsou dostatečně připraveny splňovat kvalitativní požadavky globálního trhu.

Empirická data ukazují, že sektor podniků pod zahraniční kontrolou vykazuje oproti domácím podnikům relativně vyšší úroveň produktivity práce, vyšší průměrné mzdy a vyšší kapitálovou vybavenost práce. Jsou také více soustředěny do technologicky náročných odvětví (počítače, elektronika), kde je vyšší míra zapojení do globálního hodnotového řetězce. Rozdíly v produktivitě ve prospěch zahraničních firem se však paradoxně

projevují spíše u technologicky méně náročných odvětví, zatímco v high-tech odvětvích dosahují v řadě zemí vyšší produktivity firmy v domácím vlastnictví. Vysvětlení může být v charakteru činností, kdy tuzemské firmy se soustřeďují na procesy s relativně vyšší přidanou hodnotou, zatímco v podnicích pod zahraniční kontrolou převažují montovny s vysokým podílem lidské práce, ale relativně nízkými mzdami a někdy i nízkou ziskovou marží.

Na makroekonomické úrovni je nejvýraznější dopad na zvýšení dynamiky mezinárodního obchodu, zejména s meziprodukty. Zároveň je však v globalizovaném prostředí podstatně složitější identifikovat národní přidanou hodnotu, protože i ta získává globální charakter. Pro nadnárodní společnosti je důležitá maximalizace celkového zisku a není podstatné, ve které zemi je dosahován. Proto je prostřednictvím transferových cen a jiných nástrojů výrazně zkreslována hodnota makroekonomických ukazatelů a je nutné údaje z účetnictví firem kombinovat s jinými zdroji a stále častěji využívat modelových přístupů k získání věrohodného obrázku o fungování ekonomiky. ■

LITERATURA

- ARNDT, S. W., KIERZKOWSKI, H. (eds.): *Fragmentation: New Production Patterns in the World Economy*. Oxford: Oxford University Press 2001.
- BERGOEING, R., KEHOE, T. J., STRAUSS-KAHN, V., YI, K.: Why is Manufacturing Trade Rising Even as Manufacturing Output is Falling? *American Economic Review*, 2004, vol. 94, no. 2, s. 134–138.
- CIHELKOVÁ, E. A KOL.: *Mezinárodní ekonomie II*. Praha: C. H. Beck 2008. ISBN 978-80-7400-054-6.
- DUNNING, J. H.: *Multinational Enterprises and the Global Economy*. Workingham: Addison-Wesley Publishing 1993.
- HELPMAN, E., MELITZ, M. J., YEAPLE, S. R.: The Factor Content of Foreign Trade. *American Economic Review*, 2004, vol. 94, 300–316.
- HUMMELS, D.: Vertical Specialization and the Changing Nature of World Trade. *Frňny Economic Policy Review*, June 1998, s. 79–98.
- IMF: *Balance of Payments Manual* (5th edition). Washington: IMF 1993.
- KADERÁBKOVÁ, A.: *Česká republika v globalizované a znalostně založené ekonomice*. Praha: CES VŠEM 2006.
- MARKUSSEN, J.: The Boundaries of the Multinational Enterprise and the Theory of International Trade. *Journal of Economic Perspectives*, 1995, č. 9, s. 169–189.
- OECD: *Measuring Globalization: Handbook on Economic Globalization Indicators*. Paris: OECD 2005. ISBN 92-64-10808-4.
- OECD: *Staying Competitive in the Global Economy. Compendium of Studies on Global Value Chains*. Paris: OECD 2008. ISBN 978-92-64-04630-6.
- PAUS, E.: *Foreign Investment, Development, and Globalization*. New York: Palgrave Macmillan 2005. ISBN 1-4039-6983-3.
- PORTER, M.: *The Competitive Advantage of Nations*. New York: Free Press 1990.
- SRHOLEC, M.: *Přímé zahraniční investice v České republice*. Praha: Linde 2004. ISBN 80–86131–52–1.
- UNCTAD: *Global Value Chains for Building National Productive Capacities*. UNCTAD 2006, TD/B/COM.3/79.
- UNECE: *Impact of Globalization on National Accounts: Practical Guidance (draft)*. UNECE 2010.
- Yi, K.: Can Vertical Specialization Explain the Growth of World Trade? *Journal of Political Economy*, 2003, vol. 11, no. 1, s. 52–102.

GLOBALIZATION OF THE VALUE CHAINS

Ing. Marek Rojíček, Ph.D.

ABSTRACT

By value chain we can understand the full spectrum of activities, which is related to the product from the time of its conception to its use. These include inter alia, design, production, marketing, distribution and user support. The global value chain is unique in that its individual parts are divided between different companies and scattered in space. Key role in this process play the multinationals, whose influence extends through foreign direct investment. Globalization of value chain is reflected in the fragmentation of production processes across countries and on the one hand it brings an opportunity for companies in emerging markets to gain market share due to its specific competitive advantage and on the other hand, put huge pressure on efficiency for businesses that are part of these chains. At the macroeconomic level, the greatest impact is on increasing the dynamism of international trade, especially with intermediates. But it is in a globalized environment much more difficult to identify the national value added, because the global nature of the profits. The aim of this article is to describe the process of globalization of value chains and the structural characteristics of the Czech Republic and other EU countries.

KEYWORDS

Globalization, value chain, multinational enterprises, FDI, productivity.

JEL CLASSIFICATION

F10, F15, F23

Podniková informatika v řízení dodavatelských řetězců

Ing. Petr Lhotan, Doc. Ing. Jan Pour, CSc.

V současném světě založeném na globální informační infrastruktuře se faktory konkurenceschopnosti a konkurenčních výhod podniků posunují stále více k rychlosti reakcí na požadavky zákazníka, snižování průběžných časů realizace zakázek, ke zvyšování rozsahu a kvality informačních služeb spojených s dodávkami základních produktů a služeb zákazníkům. Je zřejmé, že v tomto smyslu hrají významnou roli zejména dvě disciplíny, a to logistika a informatika a její aplikace v oblasti řízení dodavatelských řetězců. Logistika a informatika jsou dva obory lidské činnosti, které spolu v současnosti vytváří často nepřímou viditelnou, avšak důležitou hodnotu pro svého společného zákazníka. Z hlediska podniků, které v dodavatelských řetězcích působí, pak kvalita logistiky a používaných aplikací pro řízení dodavatelských řetězců znamená velmi významný faktor konkurenceschopnosti, neboť zvyšuje jejich sílu a výkonnost na trhu. Pro informatické aplikace orientované na řízení dodavatelských řetězců se vžil označení APS/SCM (Advanced Planning and Scheduling/Supply Chain Management).

Článek se v rámci uvedeného tématu pokusí hledat odpovědi na následující otázky:

- jaká je podstata řízení dodavatelských řetězců ve vztahu k logistice,
- čím jsou charakteristické aplikace informatiky v oblasti řízení dodavatelských řetězců,
- jaký je stav sdílení informací v dodavatelských řetězcích a úroveň současného i potenciálního využití informatiky v dané oblasti.

Logistika a SCM

Nejprve je nezbytné posoudit rozdíl mezi zdánlivě synonymními pojmy – logistikou a řízením dodavatelských řetězců (Supply Chain Management – SCM). Pernica uvádí, že logistika je „systémovou disciplínou zabývající se celkovou optimalizací, koordinací a synchronizací všech činností, jejichž zřetězení je nezbytné k pružnému hospodárnému dosažení daného konečného (synergického) efektu... Podniková logistika je nyní chápána jako časově vztahované umístování zdrojů, resp. jako strategie logistických řetězců“ (2005, s. 1661).

Na druhé straně pro SCM můžeme najít mnoho různých a nejednotných definic, např. že „SCM je integrace klíčových procesů od posledního uživatele (odběratele) přes dodavatele, kteří poskytují výrobky, služby a informace, které přidávají hodnotu zákazníkům a dalším stakeholderům“ (Lambert, 2008, s. 2). Tato definice vystihuje SCM jako integrovaný procesní řetězec přidávající hodnotu (value chain).

Další definice podle BusinessDictionary.com vyzdvihuje více nákladovou stránku a řízení toků a objednávek: „Řízení materiálových a informačních toků v logistickém řetězci (SC) za účelem poskytování nejvyšší úrovně zákaznické spokojenosti při nejnižších možných nákladech. SCM vyžaduje úzkou spolupráci a koordinované zapojení partnerů SC při vytváření, přijímání a plnění objednávek, tedy vytváří ‚rozšířený podnik‘ sahající daleko za hranice výrobce“.

Obdobně definuje SCM i Pernica jako „řízení ucelených procesů v integrovaných logistických řetězcích (SC) v zájmu dosahování nákladově efektivního přidávání hodnoty pro konečné zákazníky“ (Pernica, 2005, s. 1684), což budeme v rámci tohoto článku považovat za výchozí definici SCM.

SCM je ve své podstatě řízení obchodních vztahů s podnikovými partnery (dodavateli a zákazníky). Znamená to řídit jednotlivé obchodní vazby a klíčové mezipodnikové procesy tak, aby byly transparentní, vzájemně prospěšné podle principu WIN-WIN a vedly ke společnému cíli – splnění požadavků koncového zákazníka (viz Lambert, 2008).

Z terminologického hlediska je z uvedených definic zřejmé, že v praxi i teorii se používají termíny logistické řetězce, a to i vztahu k používané zkratce SC. Ve vztahu k inforatickým aplikacím se spíše používá termínu dodavatelské řetězce, resp. řízení dodavatelských řetězců.

Vznik integrovaných logistických řetězců

Základním krokem k vytvoření libovolného vyššího celku (řetězce spolupracujících podniků) je všeobecný soulad (zejména v cílech). Podniky musí k dosažení tohoto sladění nejprve sjednotit své vlastní cíle mezi jednotlivými vnitro-

podnikovými útvary z hlediska množství, sortimentu a plynulosti (flexibility) jak znázorňuje tabulka 1.

Na první pohled jsou patrné vzájemně rozporné cíle uvedených podnikových útvarů a je možné je současně splňovat pouze za cenu kompromisů. Je tedy nutné protichůdnost nahradit společným cílem tak, aby všechny útvary byly nuceny efektivně spolupracovat. Řešení spočívá v pohledu na celkový smysl podniku, resp. celý integrovaný logistický řetězec – poskytovat kvalitně, operativně a včas výrobek či službu svému finálnímu zákazníkovi.

Integrace cílů pak spočívá v „propojení procesů nákupu a zásobování s výrobou a odbytem uvnitř podniku (vnitřní integrace), posléze v propojení podniku (finálního výrobce) s jeho dodavateli a s distribučními a obchodními články až po konečné zákazníky celistvým logistickým řetězcem, rozšiřujícím se i na zpětné toky reklamovaného či neprodaného zboží a toky obalů a odpadů k recyklaci nebo k likvidaci (vnější integrace) – toto je horizontální dimenze integrace. Propojení a logistické sladění výroby s vývojem, s tvorbou strategií a s marketingem, tedy propojení podnikových (logistických) funkcí od úrovně operativní až po úroveň strategickou je vertikální dimenze integrace“ (viz Pernica, 2005).

Tabulka 1 ►

Konfliktní cíle podnikových útvarů

	Nákup	Výroba	Sklady	Prodej
Množství	Velké dávky	Velké dávky	Malé zásoby Expedice ve větších dávkách	Velké zásoby
Sortiment	Jednoduchý sortiment	Jednoduchý sortiment	Jednoduchý sortiment. Minimální počet druhů obalů	Široký sortiment Různé druhy obalů
Plynulost	Maximální spolehlivost	Maximální plynulost	Plynulost expedice i doplňování zásob. Žádné přednostní expedice	Max. pohotovost – ihned k dispozici ze zásob. Maximální přizpůsobivost výroby sortimentu i v množství

Pramen: Pernica, 2005, s. 219.

Navazováním obchodních vztahů, uzavíráním dlouhodobých, strategických nebo rámcových smluv dochází k úzké spolupráci a organizování dodavatelů a odběratelů a postupně tak vznikají integrované logistické řetězce (Supply Chain – SC) nebo přesněji, propojené sítě dodavatelů různých úrovní.

Obrázek 1 naznačuje uprostřed centrální uzel, kterým je v danou chvíli libovolný podnik, obklopený svými dodavateli a odběrateli na různých úrovních (pokud existují). V rámci těchto velice složitých struktur můžeme identifikovat tzv. dodavatele základních surovin a materiálů, dodavatele *n*-té úrovně podle počtu článků řetězce, kterými procházejí hmotné a nehmotné toky. Struktura sítě se mění v závislosti na existenci příslušných vztahů – pokud je tedy podnik výhradně základním dodavatelem surovin (např. kamenolom), logicky bude síť jeho partnerů obsahovat pouze odběratele (neuvažujeme-li o jeho dalších dodavatelích např. těžebních strojů apod.). V případě, že se jedná o běžný výrobní řetězec s více dodavateli a odběrateli, můžeme o centrálním uzlu uvažovat jako o finálním výrobcí, který montuje z dodávaných dílů a předmontovaných komponent finální produkt. Tento výrobek je pak distribuován dalšími články řetězce (v pravé části schématu) nebo přímo k finálnímu zákazníkovi – spotřebiteli.

Obecná struktura logistického řetězce

Logistický řetězec lze rozdělit na dvě skupiny logistických prvků – prvky pasivní, které zahrnují veškeré vstupní suroviny, materiál nebo dílčí komponenty, výrobky označované souhrnně jako zboží, dále různé obaly, přepravní prostředky, odpad, ale také informace protékající řetězcem. Druhou skupinou logistických prvků jsou aktivní prvky, kam patří technika a zařízení určená pro manipulaci s pasivními prvky (tedy

zařízení pro manipulaci, přepravu, skladování, balení apod.) (viz Pernica, 2005).

Shrňme vlastnosti integrovaného logistického řetězce – jsou to procesně, informačně, logisticky, finančně a účelově propojené struktury podniků se společným cílem plnit přání koncového zákazníka. Řetězce běžně využívají různých stupňů vzájemného propojení svých informačních systémů, systémů pro správu surovin, materiálu či zásob hotových výrobků, plánování poptávky a potřebných kapacit skladů a dopravy.

Vývojové typy logistických řetězců

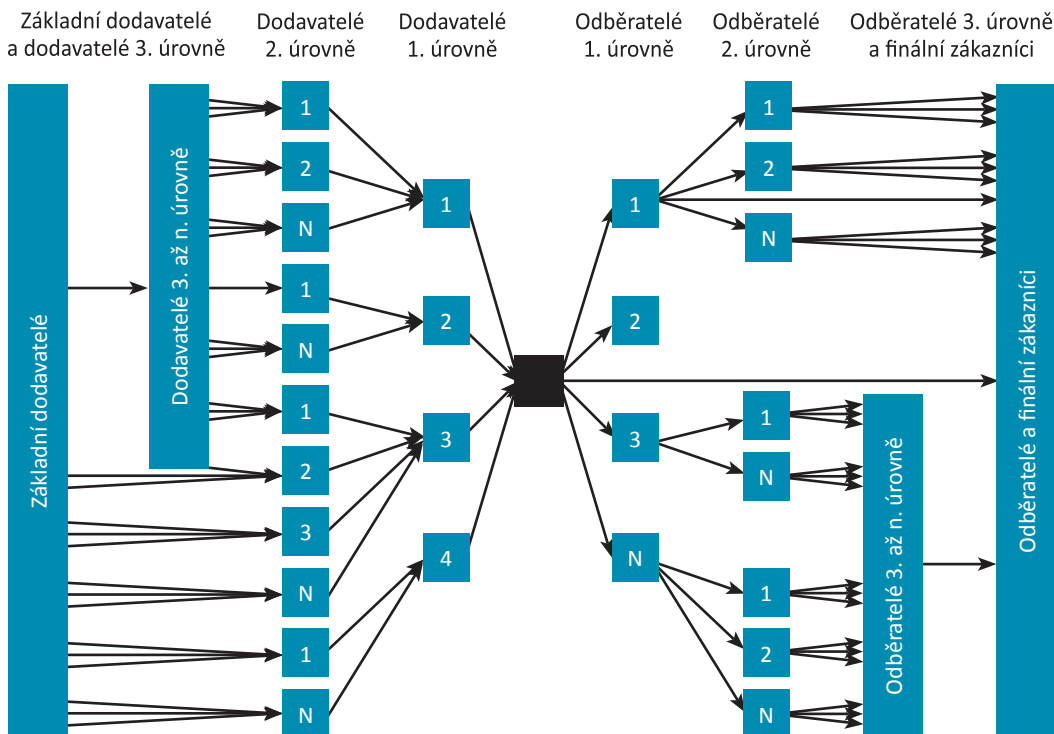
Existují různé vývojové stupně logistických řetězců. Odlišnosti spočívají zejména ve struktuře, ve způsobu řízení a v těžišti pružnosti řetězce daného stupně, což je i zdrojem flexibilní reakce celého logistického řetězce na objednávky zákazníků. Rozlišujeme následující tři vývojové typy logistických řetězců (viz tamtéž).

Tradiční řetězec s přetržitými toky

Organizačně relativně nejjednodušší je první vývojový stupeň. Vyhodnocováním stávajícího prodeje řetězce se vytváří prognózy a následně se připravují příslušné kontrakty s dodavateli. Dodávky surovin či materiálu jsou obvykle slučovány do větších celků kvůli množstevním slevám, nižším jednotkovým cenám při přepravě a také spekulacím při kolísání cen těchto vstupů. Významným logistickým prvkem je skladování jak přijatých vstupních surovin či komponent, tak i hotových výrobků produkovaných ve velkých sériích, které přináší úspory z rozsahu a konfigurace výroby. Řetězec využívá skladu hotových výrobků k obsluze požadavků svých zákazníků. Nízká hladina zásob u zákazníka se řeší další objednávkou ze skladu hotových výrobků.

Aplikuje se zde PUSH princip – tedy každý předcházející článek posílá svému odběrateli vlast-

Obrázek 1 ▶

Síťová struktura logistického řetězce

Pramen: Lambert, 2008, s. 6.

ní produkci, jakmile je připravena v dávce k odeslání a příjemce nemá vesměs žádnou možnost ovlivnit tento okamžik, čímž opět vznikají další nadbytečné zásoby. Dochází k přerušování hmotných toků a k nim vázaných procesů z důvodu nedostatečné transparentnosti. Informace mají sériový charakter, např. již zmiňované objednávky vstupních materiálů jsou shlukovány do větších celků (zakázek) a teprve následně odesílány dodavatelům. Celkově dochází v tomto typu řetězce k plynutí vlivem nadbytečných zásob i časových prostojů. Článkem rozhodujícím o pružnosti reakce na objednávky zákazníků je sklad zboží.

Řetězec s kontinuálními toky

Pokročilejší typ logistického řetězce druhého stupně je charakteristický zjednodušenou strukturou oproti prvnímu typu. Není zde sklad surovin pro skladování dodávek materiálu do výroby ani sklad uchovávající veškerou hotovou produkci zboží. Sklad hotových výrobků je nahrazen pouze článkem vyrovnávacím tok z výroby k zákazníkům. Díky aplikaci PULL principu v řetězci, zavedení termínovaných dodávek surovin (Just-in-Time – JIT) a zpružnění výroby i distribuce dochází k efektivnějšímu využití zdrojů a prevenci zbytečně vázaných zásob.

PULL princip znamená lepší koordinaci a komunikaci mezi jednotlivými články – odesílaná dávka se předává následujícímu článku až po obdržení zprávy o připravenosti k převzetí materiálu v daném množství a kvalitě. Odebírající články se mohou efektivněji rozhodovat podle aktuální situace, zvyšuje se frekvence dodávek, toky jsou plynulejší, zásoby a skladové kapacity zboží se snižují (kromě pojistných zásob). Distribuce využívá konsolidování a kompletování zásilek k omezení problémů s častějšími a menšími dodávkami zákazníkům. Zde rozhoduje o pružnosti reakce na objednávky zákazníků výroba, která musí rychle a flexibilně reagovat na objednávky zákazníků. Reakce na změny poptávky je pružnější. Informační toky jsou stále ještě sériového charakteru.

Řetězec se synchronním tokem

Třetí je vývojově nejdokonalejší typ logistického řetězce. Svou strukturou je zároveň i nejjednodušší – skládá se z dodavatelů, výroby s kompletačí a konsolidací a zákazníků. Tento typ je finálním stadiem vývoje integrovaných řetězců. Veškeré procesy, hmotné i nehmotné toky jsou harmonické a v souladu s poptávkou zákazníků – a s konceptem pipeline, kdy se ve všech článcích a mezi nimi nachází jen takové minimální množství zboží či surovin, které je právě požadováno.

Tohoto stavu lze dosáhnout pouze paralelním předáváním informací a koordinací celého řetězce řídicím článkem, který má správné a aktuální informace o všech ostatních článcích v reálném čase díky automatické identifikaci pomocí RFID (Radio Frequency Identification), čárových kódů apod. a rovněž díky online propojení informačních systémů, včetně odpovídající hardwarové infrastruktury. Pro analýzu dalšího možného vývoje a správné rozhodování jsou nezbytně nutné modelovací a simulační aplikace a další nástroje umožňující na základě shromážděných dat v informačních systé-

mech nebo datových skladech, případně datových tržištích, poskytnout široké spektrum rozhodovacích alternativ a jejich pravděpodobných dopadů na výkonnost celého logistického řetězce.

Pro další úvahy v tomto článku z předchozího textu vyplývá, že kvalitu řízení celého logistického řetězce a jeho výkonnost bude výrazně ovlivňovat jak úroveň sdílení informací mezi jednotlivými subjekty logistického řetězce, tak kvalita inforatických aplikací nasazovaných pro řízení řetězců označovaných obecně již zmíněnou zkratkou APS/SCM.

Aplikace APS/SCM v podnikové informatice

APS/SCM, resp. pokročilé plánování a rozvrhování/řízení dodavatelských řetězců představuje specifický typ aplikací ležící na pomezí elektronického podnikání a interních podnikových procesů. Je to typ aplikace, které patří do celé skupiny aplikací elektronického podnikání, neboť jejich infrastruktura i datové zdroje výrazně překračují hranice jednoho podniku, na druhé straně řeší a podporují i vnitropodnikové procesy (zásobování, řízení výroby, skladování, prodeje) s respektováním všech vnějších vlivů.

Smyslem těchto aplikací ve vazbě na výše uvedené vymezení podstaty a vývoje logistických, resp. dodavatelských řetězců je zejména:

- koordinace aktivit jednotlivých členů a optimalizace funkcí a výkonu řetězce jako celku,
- vyrovnávání nabídky s poptávkou a tím lepší řízení produkce každého článku a řetězce.

Pokud jsou všechny jednotky dodavatelského řetězce propojeny prostředky informačních a komunikačních technologií, mohou si jednotlivé subjekty potřebné informace předávat rychle a sdílet navzájem informace o objednávkách, zásobách, výrobě atd. Výrobci tak velmi rychle zjistí požadavky svých odběratelů a vyrobí zboží v množství a v provedení, které je požadováno. Odběratelé, kteří zbo-

ží od výrobce nakupují, mohou mít přehled o stavu jeho zásob a výrobě a podle toho i upravovat požadavky na výrobu určitého zboží nebo se obrátit na jiného výrobce v řetězci.

Řešení aplikací APS/SCM vede ke schopnosti dodat uživatelem zkonfigurovaný produkt se spolehlivým termínem dodávky. Do obchodního řetězce, na jehož konci je zákazník, je tak zapojena řada partnerů jako např. obchodníci, distributoři, poskytovatelé služeb, výrobci, dodavatelé polotovárů a dodavatelé surovin. Obrázek 2 dokumentuje příklad takového komplexního dodavatelského řetězce s tím, že pro dosažení stanoveného cíle je nezbytné řídit celý řetězec, resp. jeho hlavní funkce z jednoho místa. To je i jednou z podstatných charakteristik aplikací APS/SCM.

Cíle **aplikací** a aplikačního software pro **APS/SCM** lze tak hledat v dosažení potřebných parametrů realizace dodavatelských řetězců (zejména v čase dodávek, pružnosti, spolehlivosti a kvality

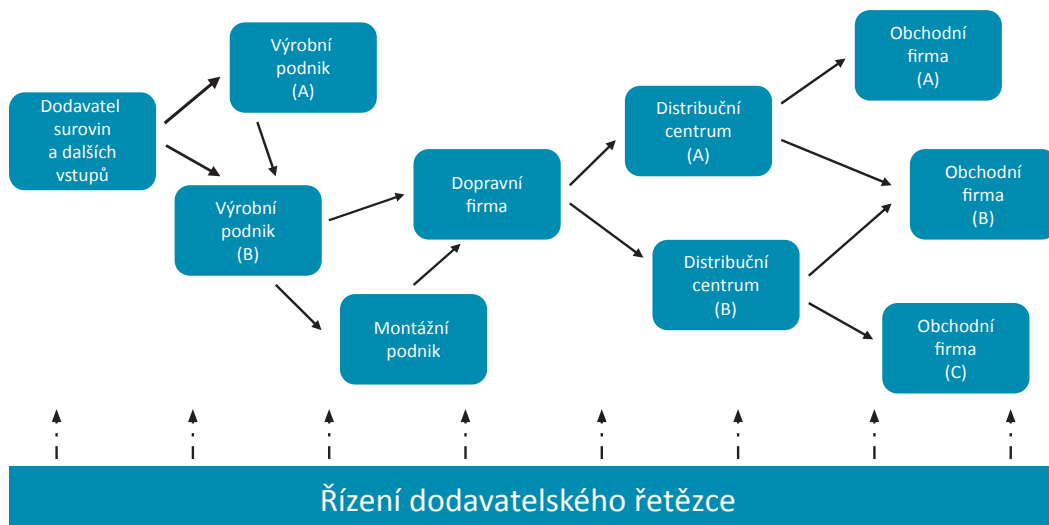
souvisejících služeb) při redukci nákladů na řízení řetězců, na skladování materiálu, manipulaci a dopravu materiálu. Pod pojmem **APS** se rozumí systém zajišťující plánování výroby s uvažováním všech možných druhů omezení výrobního systému, např. v materiálu, pracovních kapacitách apod. Na druhé straně je nutné připomenout, že tyto aplikace se realizují ve dvou úrovních nebo oblastech. Systémy APS se nevztahují pouze k výrobnímu plánování až po úroveň dílenského rozvrhování v rámci celých logistických řetězců, ale jejich užití může být a často je orientováno na plánování a optimalizaci výrobních a dalších plánů i na úrovni jednoho podniku nebo závodu.

Metody a principy používané v aplikacích APS/SCM a jejich uplatnění

V souvislosti s plánovacími mechanismy využívají aplikace APS/SCM několik **metod**, které různým způsobem zohledňují dostupné zdroje

Obrázek 2 ▶

Příklad řízení dodavatelského řetězce

Pramen: Gála a kol., 2009, s. 200.

a kapacity, určují možnosti a termíny splnění konkrétního požadavku (objednávky) zákazníka a lze říci, že jsou pro aplikace uvedeného typu specifické.

Metoda ATP (Available To Promise) je metoda stanovení termínu dodání produktů pro konkrétní objednávku zákazníka, a to na základě stávajících informací o disponibilních skladových zásobách při současné optimalizaci splnění požadavku z hlediska nákladů, ceny, logistiky aj. Používá se zejména v těch řetězcích, pro které je typická výroba na sklad, kdy jsou hotové produkty uloženy ve skladech a distribučních centrech a z nich se realizují jednotlivé zakázky. Rozšířením metody ATP je metoda **AATP** (Allocated Available To Promise), která umožňuje rozdělit dodávané produkty mezi jednotlivé zákazníky s respektováním jejich geografické polohy, jejich významu v zákaznických strukturách a rovněž s respektováním vlastních nákladů na zakázku a předpokládaného zisku z ní.

V případě, že nelze splnit požadavek zákazníka ze skladu hotových výrobků metodou ATP, vyhodnotí se metodou **CTP** (Capable To Promise) disponibilita materiálů, kapacit (pracovišť, lidí) a generují se odpovídající výrobní příkazy pro to, aby požadavek zákazníka byl splněn. Ten je pak informován o podrobnostech splnění svého požadavku, tj. termínu, nákladech, ceně apod. Tato metoda se využívá v řetězcích, pro které je typická výroba na zakázku, montáže na zakázku a v menším rozsahu i při inženýrských pracích na zakázku (viz Sodomka, Klčová, 2010).

Konečně metoda **PTP** (Profitable To Promise) vychází z metody CTP i ATP a je založena na analýzách efektů, které bude daná zakázka podniku přinášet. PTP zohledňuje veškeré vynaložené náklady a porovnává je s předpokládanou cenou zakázky. Je zřejmé, že tato metoda je na typu podniku, či výroby v podstatě nezávislá.

Užití uvedených metod a principů se v jednotlivých případech kombinuje s dalšími metodami obecnějšího charakteru, jako jsou metoda teorie omezení (Theory of Constraint – TOC), metoda plynulého zásobování zákazníka dodavatelem (Continuous Replenishment Planning – CRP), metoda společného plánování a predikce v dodavatelském řetězci (Collaborative Planning, Forecasting and Replenishment – CPFR) a případně další.

Referenční model SCOR

V praxi existuje celá řada různých metod a modelů aplikovatelných v oblasti SCM, resp. při implementacích aplikací APS/SCM. Souhrnný přehled použitelných dostupných a používaných přístupů, metod a modelů je např. k dispozici na adrese http://www.12manage.com/i_sq.html. Není ale smyslem tohoto článku prezentovat všechny tyto modely, zaměříme se pouze na model SCOR (Supply-Chain Operations Reference), který je univerzální pro každý typ řetězce. Pro každý referenční model (tedy i mimo SCM) je typické, že obsahuje zobecněné a obvykle formalizované nejúspěšnější postupy a nejlepší zkušenosti z praxe. V daném případě model SCOR podrobně charakterizuje základní procesy logistických řetězců, jim odpovídající metriky a již zmíněné nejlepší světové praktické zkušenosti z realizace projektů APS/SCM.

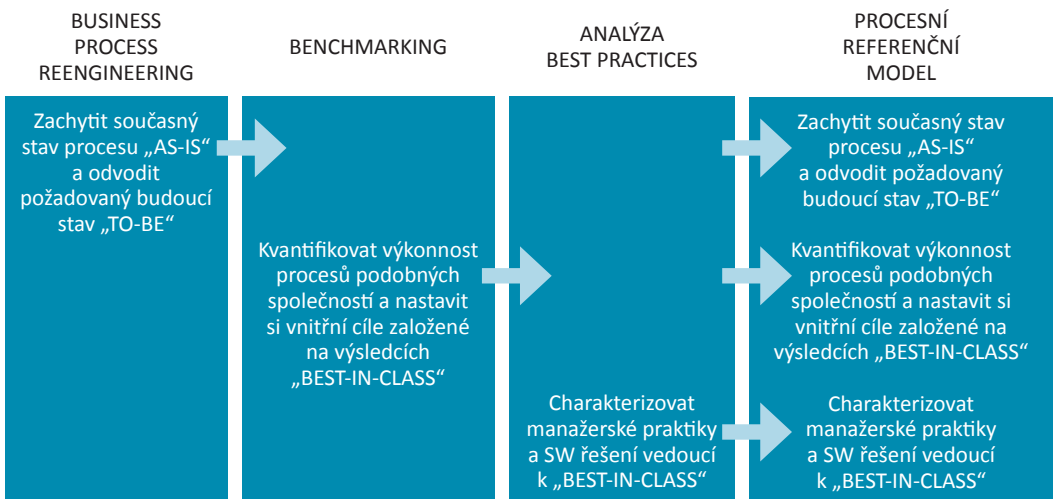
Referenční model operací dodavatelského řetězce (SCOR model) vznikl s cílem popsat obchodní činnosti spojené se všemi fázemi uspokojování zákaznické poptávky. První verzi organizace Supply-Chain Council (S.C.C.) vytvořila již v roce 1996. Od té doby byl model několikrát pravidelně aktualizován. Organizace S.C.C. jako nezávislá, nezisková celosvětově působící organizace podporuje vývoj a začleňování moderních trendů do nových verzí uvedeného modelu. Model se skládá z pěti primárních řídicích procesů jakožto základních

stavebních bloků modelu: plánování (plan), opatřování (source), výroba (make), distribuce (deliver) a zpětné toky (return). To umožňuje snadné definování velmi složitých struktur v rámci logistických řetězců. Zároveň ale neřeší otázky z oblasti lidských zdrojů, školení a zajišťování kvality, ICT a běžnou administrativu, které implicitně předpokládá pouze jako součást modelu. Nespecifikuje prodej a marketing, ani výzkum a vývoj a některé podpůrné prodejně zákaznické služby.

SCOR model slouží především jako nástroj managementu a zachycuje veškerou interakci se zákazníkem, od podání objednávky až k platbě faktury; sleduje hmotné toky od dodavatelových dodavatelů až po zákaznickovy zákazníky, tržní interakce k pochopení celkové poptávky až po splnění jednotlivé objednávky. Tento procesní referenční model spojuje známé koncepty business process reengineeringu (BPR), benchmarking, analýzu nejlepších praktik a měření výkonnosti podnikových procesů do jednotného rámce (viz obrázek 3).

Obrázek 3 ▶

Integrace přístupů ve SCOR modelu

Pramen: SCC, Inc., 2006, s. 4, vlastní úprava.

Kromě zmíněných základních pěti řídicích procesů SCOR modeluje také jejich rozlišení podle zaměření procesů – plánování (plan), realizace (execution) a podpora (enable):

- plánovací procesy – obvykle se spouští v pravidelných intervalech a mohou přispívat k době odezvy dodavatelského řetězce,
- realizační procesy – jsou spouštěny plánovanou nebo aktuální poptávkou, která mění stav výrobků; zahrnují rozvrhování (scheduling), řazení (sequencing), transformaci materiálů a služeb a přesun výrobku,
- podpůrné procesy – připravují, udržují a řídí informace nebo vztahy, na nichž záleží plánovací a realizační procesy.

Realizace APS/SCM

Z technologického hlediska jsou systémy SCM založeny rovněž na standardních principech charakteristických pro realizaci vztahů podnik – podnik, tedy B2B (Business-to-Business), tj. na elektronické

ké výměně dat (Electronic Data Interchange – EDI), aplikacích založených na technologii a standardech XML (eXtensible Markup Language) a webových aplikacích. Funkcionalita pro APS je postavena na transakčních aplikacích (např. typu ERP – Enterprise Resource Planning), případně v kombinaci s aplikacemi a nástroji business intelligence.

Aplikace typu APS/SCM významně integrují procesy výroby, distribuce a zásobování se zapojením dodavatelů komponent, dodavatelů logistických služeb a dodavatelů finální montáže. Je evidentní, že přináší dané firmě i ostatním subjektům v řetězci řadu dalších specifických efektů a konkurenčních výhod, a to:

- úzkým propojením různých firem na bázi informačních technologií se posiluje váha celého takového komplexu při získávání zakázek a při výběrových řízeních,
- díky propojení různých firem v dodavatelském řetězci a řízení zakázek v celém jeho rámci je možné podstatně pružněji a rychleji reagovat na požadavky zákazníků, včetně kvantitativních nebo sortimentních změn v zakázkách,
- v rámci celého řetězce je možné lépe optimalizovat a koordinovat jednotlivé zakázky, optimalizovat dopravní cesty mezi subjekty v řetězci, a tak snižovat náklady na realizované zakázky.

Stav řešení a využití úloh pro řízení logistických řetězců v praxi

Uvedené principy, možnosti a efekty úloh a aplikací pro řízení logistických řetězců vytvářejí velmi zajímavý potenciál pro zvyšování konkurenceschopnosti našich podniků v praxi, případně i dosahování zajímavých konkurenčních výhod. Rozsah reálného využití tohoto potenciálu je však zatím poměrně skromný, a to nejen u nás, ale i v řadě dalších zemí, jak ukážeme dále. Pro

posouzení stavu tohoto využití využijeme výsledky některých průzkumů.

Úroveň elektronického sdílení informací mezi podniky v ČR

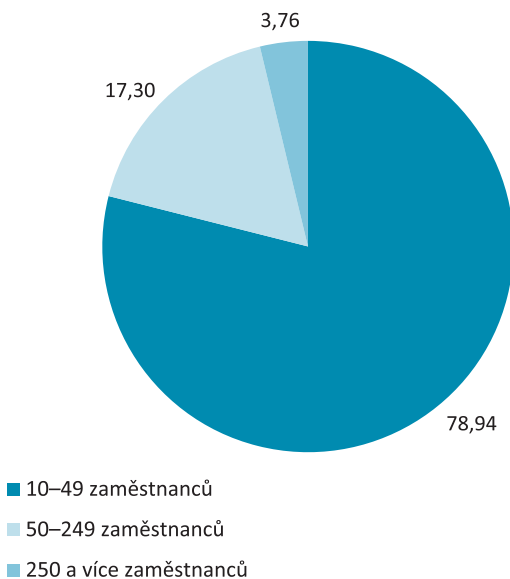
Základem využití informačních a komunikačních technologií v řízení logistických řetězců je sdílení informací mezi podniky na bázi těchto technologií, přičemž použité technologie a aplikace pro tyto účely mohou být různé (viz dále).

Rozsah sdílení informací mezi podniky s využitím informatiky v České republice obsahují především data prezentovaná ČSÚ (nejnověji za rok 2009). Do těchto statistik je zahrnuto 41 899 podniků s rozdělením, jak ukazuje obrázek 4 a obrázek 5.

Je zřejmé, že z pohledu velikosti firem dominují malé firmy do 49 zaměstnanců (téměř 80 %)

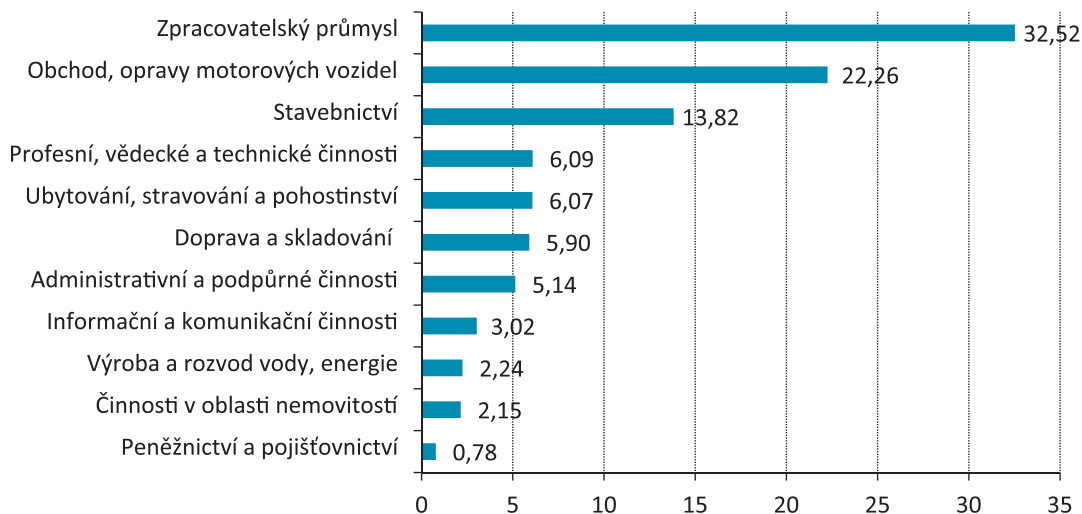
Obrázek 4 ▶

Rozdělení subjektů podle velikosti (v %)

Pramen: ČSÚ, 2009.

Obrázek 5 ▶

Rozdělení zkoumaných subjektů podle odvětvové orientace (v %)

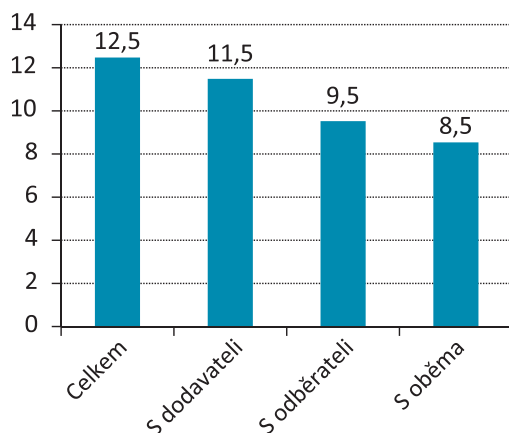
Pramen: ČSÚ, 2009, upraveno.

a z pohledu odvětvové orientace firmy zpracovatelského průmyslu a obchodu (33 %, resp. 23 %). To je pro sledování charakteristik sdílení informací příznivé rozdělení, neboť právě tyto typy firem představují obvykle nejdůležitější články logistických řetězců.

Výchozím hlediskem je rozsah sdílení informací podle charakteru obchodních partnerů, což dokumentuje obrázek 6.

Obrázek zahrnuje podniky sdílející elektronicky informace s jakýmkoli typem obchodního partnera (celkem, 12,5 %) a následně, zda se jedná o sdílení pouze s dodavateli nebo pouze s odběrateli, případně s oběma současně. Získané údaje dokumentují, že rozsah elektronického sdílení informací mezi podniky je u nás velmi omezený a evidentně neodpovídá současným technologickým možnostem. To potvrzují z jiného pohledu i průzkumy uskutečněné např. na VŠE Praha, z nichž vyplývá, že priority investic

Obrázek 6 ▶

Podniky používající elektronické sdílení informací s různými partnery (v %)

Pramen: ČSÚ, 2009.

Tabulka 2 ▶

Podniky používající elektronické sdílení informací o stavu dodávek, celkem a dle velikosti firem (v %)

	Celkem	S dodavateli	S odběrateli
Celkem	10,2	9,3	7,4
10–49 zaměstnanců	8,3	7,7	6,1
50–249 zaměstnanců	15,1	13,5	10,1
250 a více zaměstnanců	27,1	22,5	21,2

Pramen: ČSÚ, 2009.

našich podniků do informatiky jsou cíleny spíše na základní technologie (servery, síťovou infrastrukturu) a aplikace zajišťující běžný provoz podniku (především ERP). Podstatně menší pozornost v investicích a rozvoji informatiky je věnována aplikacím a nástrojům pro úlohy tohoto charakteru, tedy úlohy spojené s řízením logistických řetězců.

Tabulka 2 dokumentuje úroveň sdílení informací mezi podniky o stavu dodávek, zatímco tabulka 3 sdílení informací o plánu výroby a poskytování služeb. Je logické, že sdílení informací o stavu dodávek je podstatně vyšší než v případě plánovacích informací.

V obou případech dominují velké firmy s více než 250 zaměstnanci, nejslabší jsou v tomto kontextu firmy malé. Je to dáno stále ještě relativně vysokými náklady na realizaci aplikací a technologií pro tyto účely, a to zejména v případě aplikací založených na elektronickém sdílení dat (EDI), které jsou v naší republice relativně hodně rozší-

řené a které právě pro malé a střední firmy jsou finančně stále velmi náročné.

Perspektivu je nutné hledat v uplatnění nových technologií, zejména XML, které jsou z nákladového hlediska pro většinu malých a středních firem výrazně příznivější. Rozdělení uplatnění uvedených technologií v ČR dokumentují další obrázky.

Obrázek 7 ukazuje rozdělení využití různých informačních technologií pro sdílení informací mezi podniky. Největší uplatnění nachází elektronická výměna dat (EDI), a to i přesto, že jde o koncept uplatněný poprvé ve světě již na konci 70. let minulého století. Je nutné ale zdůraznit, že standardy a nejrůznější komponenty EDI se stále rozvíjejí a aktualizují a ani celosvětově nejde zdaleka o řešení, které by bylo minulostí. Naproti tomu aplikace a nástroje SCM, resp. APS/SCM mají dosud zcela minimální rozšíření a je nutné postupně analyzovat i důvody tohoto stavu.

Tabulka 3 ▶

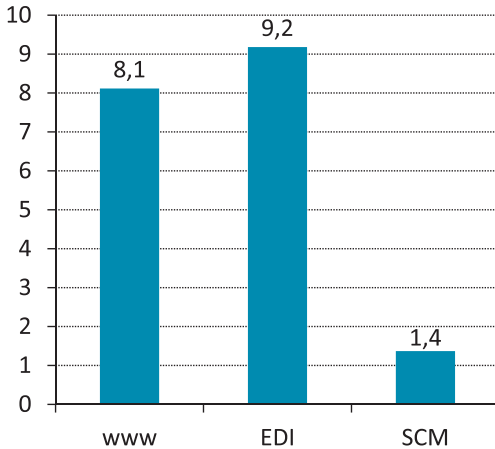
Podniky používající elektronické sdílení informací o plánu výroby, resp. poskytování služeb, celkem a dle velikosti firem (v %)

	Celkem	S dodavateli	S odběrateli
Celkem	6,8	5,8	5,3
10–49 zaměstnanců	5,7	5,0	4,6
50–249 zaměstnanců	9,6	7,7	6,5
250 a více zaměstnanců	16,8	13,8	14,3

Pramen: ČSÚ, 2009.

Obrázek 7 ▶

Podniky používající elektronické sdílení informací vzhledem k použitým technologiím (celkem, v %)

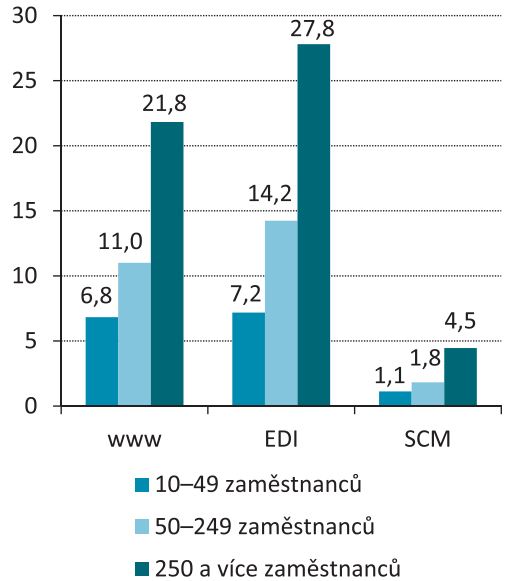
Pramen: ČSÚ, 2009.

Jedním z nich je poměrně značná složitost projektů realizujících aplikace APS/SCM po stránce věcné, technologické i organizační. Zatímco všechny ostatní typy projektů a aplikací se realizují uvnitř daného podniku, pak projekty elektronického podnikání a projekty APS/SCM nejvýrazněji probíhají mezi několika subjekty, které se musí na jejich způsobu řešení, jejich prioritách, přijatých standardech, použitých technologiích atd. shodnout. A to bývá často velmi obtížné.

Obdobně je nutné v případě těchto projektů rozhodnout o strategii a místě celého logistického řetězce. Nabízejí se různé varianty, např. centrálním místem řízení bude nejsilnější prvek řetězce, nejsilnější firma nebo jiný prvek, např. s adekvátním technologickým vybavením, nebo třetí strana, to znamená firma specializovaná na dodávky SCM řešení, která sama netvoří článek řetězce. I tato otázka patří k těm zásadním, které se musí při formulaci celkové strategie a plánování řetězce dohodnout.

Obrázek 8 ▶

Elektronické sdílení informací vzhledem k použitým technologiím v závislosti na velikosti podniku (v %)

Pramen: ČSÚ, 2009.

Úroveň elektronického sdílení informací v mezinárodním srovnání

Obrázek 8 ukazuje využití výše zmíněných technologií podle velikosti firem. To opět potvrzuje dominantní úlohu velkých firem a dokumentuje u nich zejména převahu využití technologií a standardů EDI. Právě pro velké společnosti je příznačná určitá nechuť odklonu od EDI k jiným technologiím, což je dáno obvykle již velkými předchozími investicemi do EDI a riziky chyb a výpadků při přechodu na nová řešení, která mohou být právě u velkých systémů velmi významná.

Pro posouzení stavu elektronického sdílení informací v ČR ve srovnání se zeměmi EU jsou rovněž využita data Českého statistického úřadu. Tabulka 4 ukazuje rozsah elektronického sdílení

Tabulka 4 ►

Elektronické sdílení informací mezi podniky v zemích EU

	Celkem	S dodavateli	S odběrateli	S oběma
Bulharsko	13,5	4,9	3,7	2,9
Česká republika	12,8	8,1	6,4	5,4
Dánsko	19,2	10,4	6,0	4,2
Estonsko	12,7	5,3	4,5	3,8
EU-15	14,7	7,3	5,5	4,2
EU-27	14,5	7,2	5,5	4,3
Finsko	17,9	6,4	5,8	2,8
Francie	10,8	5,5	3,4	2,0
Irsko	8,9	4,0	2,5	1,9
Itálie	21,6	12,4	10,5	8,5
Kypr	8,2	4,1	1,8	1,3
Litva	27,3	18,0	15,4	13,9
Lotyšsko	21,9	8,2	6,6	5,4
Lucembursko	20,2	10,9	7,7	5,6
Maďarsko	9,8	2,8	1,8	1,3
Malta	17,6	6,5	3,3	2,2
Německo	13,4	7,3	5,7	4,9
Nizozemsko	13,1	7,3	4,6	3,2
Polsko	12,7	5,4	4,3	3,4
Portugalsko	29,7	14,0	11,7	9,0
Rakousko	13,9	5,8	1,9	1,4
Rumunsko	9,5	6,1	5,2	4,6
Recko	11,2	5,5	3,2	2,3
Slovensko	28,1	15,0	13,2	10,8
Slovinsko	18,0	9,5	7,0	5,5
Spojené království	6,4	2,6	1,9	1,3
Španělsko	13,8	5,4	3,9	2,7
Švédsko	30,3	11,6	8,1	5,6

Pramen: ČSÚ, 2009.

informací v zemích EU. Z toho je patrné, že Česká republika je s 12,8 % podniků pod průměrem EU (14,5 %). I když vyvstává otázka nad skutečnými hodnotami některých jiných zemí, zejména Německa nebo Velké Británie. V každém případě je evidentní, že v tomto ohledu není postavení ČR příznivé.

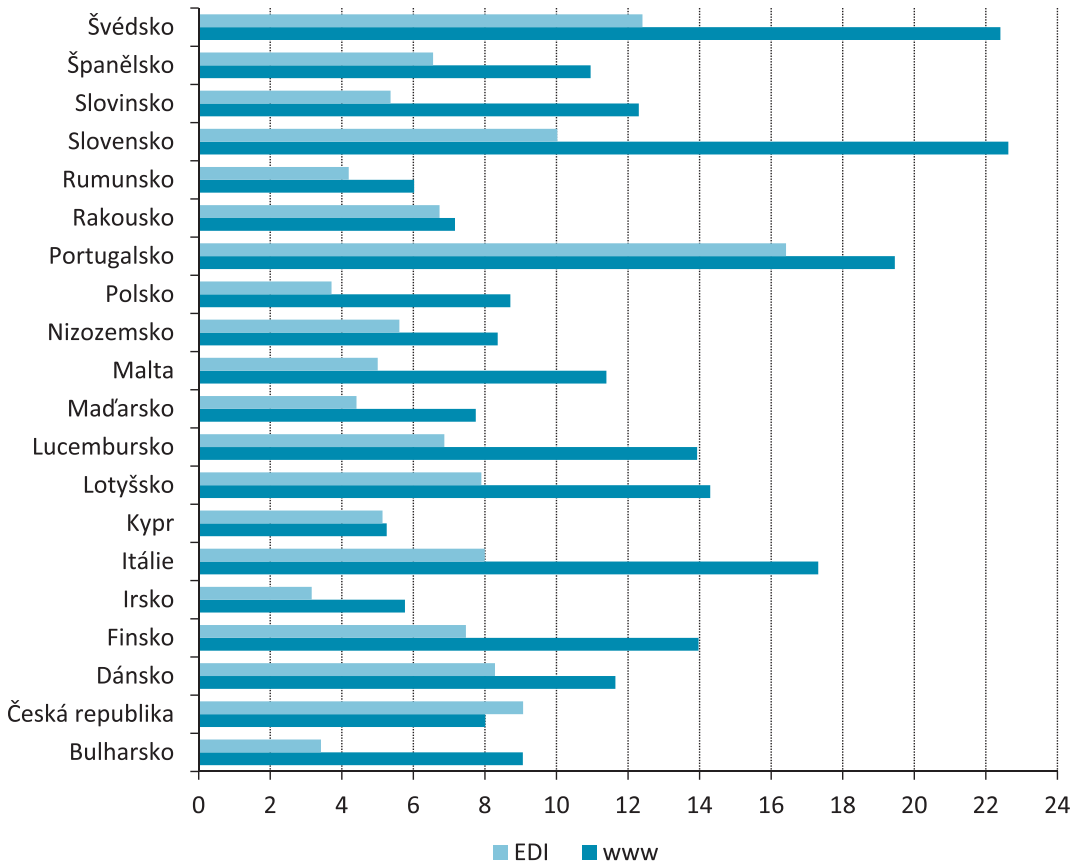
Z pohledu uplatněných technologií ještě doplníme rozdělení základních technologií pro sdí-

lení a předávání dat v rámci zemí EU. V tomto případě statistiky poskytl údaje pouze k EDI a www, technologie XML se v uvedených přehledech neobjevily.

Obrázek 9 dokumentuje podíly použití EDI a www technologií v zemích EU pro sdílení informací mezi podniky. Z grafu je v tomto případě patrná, někdy až velmi výrazná převaha, uplatnění www technologií a nástrojů oproti EDI. Jak je ale

Obrázek 9 ▶

Podniky používající elektronické sdílení informací v zemích EU dle technologie (v %)

Pramen: ČSÚ, 2009.

vidět, jediný stát, kde je tomu naopak, je Česká republika. Zřejmě i to je jeden z důvodů zatím nižšího rozšíření těchto úloh a možností oproti ostatním státům Evropské unie.

Závěr

Řízení logistických řetězců a uplatnění informačních a komunikačních technologií v nich představuje velmi výrazný potenciál zvyšování konkurenceschopnosti českých podniků na domácím i zahraničním

trhu. To dokazují i reálné příklady a případové studie z praxe. Na druhé straně je nezbytné pro jejich uplatnění vytvářet především znalostní a organizační předpoklady. Z technologického hlediska je nabídka produktů a služeb v této oblasti na ICT trhu již adekvátní potřebám podniků a srovnatelná se zahraničím. Upozornit na možnosti informatiky v logistických řetězcích, přístupy k jejich implementaci a částečně i přispět k vytváření zmíněných předpokladů bylo cílem tohoto článku. ■

LITERATURA

- BUSINESSDICTIONARY.COM. (nedatováno). Supply Chain Management (SCM) definition, dostupné z <http://www.businessdictionary.com/definition/supply-chain-management-SCM.html>.
- ČSÚ: Šetření o využívání ICT v podnikatelském sektoru (ICT 5-01). Praha: ČSÚ 2009.
- GÁLA, L., POUR, J., ŠEDIVÁ, Z. (2009): *Podniková informatika*. Praha: Grada 2009. ISBN 987-80-247-2615-1.
- LAMBERT, D. M.: *Supply Chain Management: Processes, Partnerships, Performance*. Jacksonville: The Hartley Press, Inc. 2008. ISBN: 0-9759949-0-5.
- PERNICA, P.: *Logistika pro 21. století (SCM)*. Praha: Radix 2005. ISBN: 80-86031-59-4.
- SCC, Inc.: Supply-Chain Operations Reference-model. Supply-Chain Council, Inc. 2006.
- SODOMKA, P., KLČOVÁ, H.: *Informační systémy v podnikové praxi (2. aktualizované a rozšířené vydání)*. Brno: Computer Press 2010. ISBN 978-80-251-2878-7.
- SYNEK, M. a kol.: *Podniková ekonomika*. Praha: C. H. Beck 2002. ISBN 80-7179-736-7.
- UČEŇ, P.: *Zvyšování výkonnosti firmy na bázi potenciálu zlepšení*. Praha: Grada 2008. ISBN: 978-80-247-2472-0.
- VOŘÍŠEK, J. a kol.: *Principy a modely řízení podnikové informatiky*. Praha: Oeconomia 2008. ISBN: 978-80-245-1440-6.

BUSINESS INFORMATICS IN THE SUPPLY CHAIN MANAGEMENT

Ing. Petr Lhotan, Doc. Ing. Jan Pour, CSc.

ABSTRACT

The paper focused at Supply Chain Management deals on the edge of information and communications technologies and logistics. It covers the different types of Supply Chains, the recent development of this field, specific needs of Supply Chains within company management. The paper depicts also various methods used within SCM, such as Available to Promise, Allocated Available To-Promise, Capable to Promise and Profitable to Promise. The paper analyses also the major characteristics of the SCOR (Supply-Chain Operations Reference model) developed by Supply-Chain Council and its possible use in the projects oriented on the SCM implementations. The second part of the paper analysis the extent and level of the use of one aspect of SCM, the information sharing based on the ICT among various enterprises in practice. The analysis shows the significant lack of the use of the ICT potential in this field.

KEYWORDS

Business informatics, supply chain management, advanced planning and scheduling, available to promise, capable to promise, allocated available to-promise, profitable to promise, supply-chain operations reference model.

JEL CLASSIFICATION

M10, C88

Centrum ekonomických studií Vysoké školy ekonomie a managementu

Centrum ekonomických studií VŠEM (CES VŠEM) je výzkumné pracoviště Vysoké školy ekonomie a managementu. Výzkum je zaměřen zejména na analýzu faktorů konkurenceschopnosti české ekonomiky v mezinárodním srovnání a na identifikaci souvisejících hospodářsko-politických implikací pro podporu ekonomického dohánění a přechodu na znalostně založenou ekonomiku. Realizace výzkumných aktivit probíhá od roku 2005 v rámci dlouhodobého výzkumného projektu (Centrum výzkumu konkurenční schopnosti české ekonomiky, MŠMT 1M0524).

Tematicky je výzkum zaměřen na čtyři oblasti: (1) Růstová výkonnost a stabilita, (2) Institucionální kvalita, (3) Strukturální konkurenceschopnost a (4) Inovační výkonnost. Specifická pozornost je věnována strukturálním aspektům konkurenceschopnosti na odvětvové a regionální úrovni. CES je odborným garantem magisterského studijního programu Vysoké školy ekonomie a managementu (www.vsem.cz). Spolupracuje rovněž na řadě mezinárodních výzkumných projektů v problematice znalostně založené konkurenceschopnosti a podílí se na expertizních aktivitách pro veřejnou správu v oblasti růstové výkonnosti a stability, výzkumu a vývoje a inovační výkonnosti.

Pokyny pro autory

Odborný vědecký časopis *Ekonomické listy* se skládá ze dvou částí, recenzované a nerecenzované. V recenzované části jsou uveřejňovány pouze příspěvky, o jejichž zařazení rozhodla redakční rada na základě recenzního řízení; v nerecenzované části pak zejména ekonomické přehledy vycházející ze šetření převážně mezinárodních odborných institucí, zprávy z konferencí či recenze publikací aj.

Autoři sami uvádějí, do které části nabízejí své příspěvky.

Redakce přijímá pouze dosud nepublikované příspěvky.

Na zařazení příspěvku nevzniká právní nárok.

Rukopis příspěvku do recenzované části (v členění úvod, vlastní stať; abstrakt, klíčová slova a JEL klasifikace v anglickém jazyce; literatura) o celkovém rozsahu do 45 000 znaků může být předkládán v českém, slovenském nebo anglickém jazyce, a to pouze v elektronické podobě zasláním na e-mailovou adresu: elisty@vsem.cz. Grafy předkládejte v Excelu, tabulky ve Wordu. Seznam literatury uvádějte v abecedním pořadí; vzor zpracovaný dle ČSN naleznete na www.ekonomickelisty.cz.

Ekonomické listy Centra ekonomických studií Vysoké školy ekonomie a managementu jsou vydávány s podporou grantu MŠMT výzkumná centra 1M0524.

Ekonomické listy

číslo 1, ročník 2.

Odborný časopis Centra ekonomických studií Vysoké školy ekonomie a managementu; vychází 10 čísel ročně

Vydavatel

Centrum ekonomických studií Vysoké školy ekonomie a managementu, o.p.s
Nárožní 2600/9a, 158 00, Praha 5, www.cesvsem.cz
IČ: 25473361

Redakce: Mgr. Petra Pučalíková, elisty@vsem.cz

Redakční radu řídí: Prof. Ing. Milan Žák, CSc., výkonný ředitel CES VŠEM

Redakční rada

Dr. Adam Drab, Faculty of Social Sciences, Jan Długosz University Częstochowa
Doc. Ing. Jaroslava Hyršlová, Ph.D., Vysoká škola ekonomie a managementu
Prof. Ing. Christiana Kliková, CSc., Ekonomická fakulta, Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava
Ing. Václav Klusoň, DrSc., bývalý vědecký pracovník Ekonomického ústavu
Ing. Šárka Laboutková, Ph.D., Ekonomická fakulta, Technická univerzita v Liberci
Ing. Renáta Madzinová, Ph.D., Vysoká škola medzinárodného podnikania ISM Slovakia v Prešove
Doc. Ing. Ladislav Průša, CSc., Výzkumný ústav práce a sociálních věcí
Prof. Ing. Antonín Slaný, CSc., Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita Brno
Doc. Ing. Ivo Straka, CSc., Vysoká škola obchodní v Praze
Ing. Bořek Vašíček, Ph.D., Universitat Autònoma de Barcelona
Ing. Josef Vlášek, Český statistický úřad
Doc. Ing. Norbert Žid, CSc., Fakulta informatiky a statistiky, Vysoká škola ekonomická v Praze
Doc. Ing. Mojmír Helísek, CSc., Vysoká škola finanční a správní

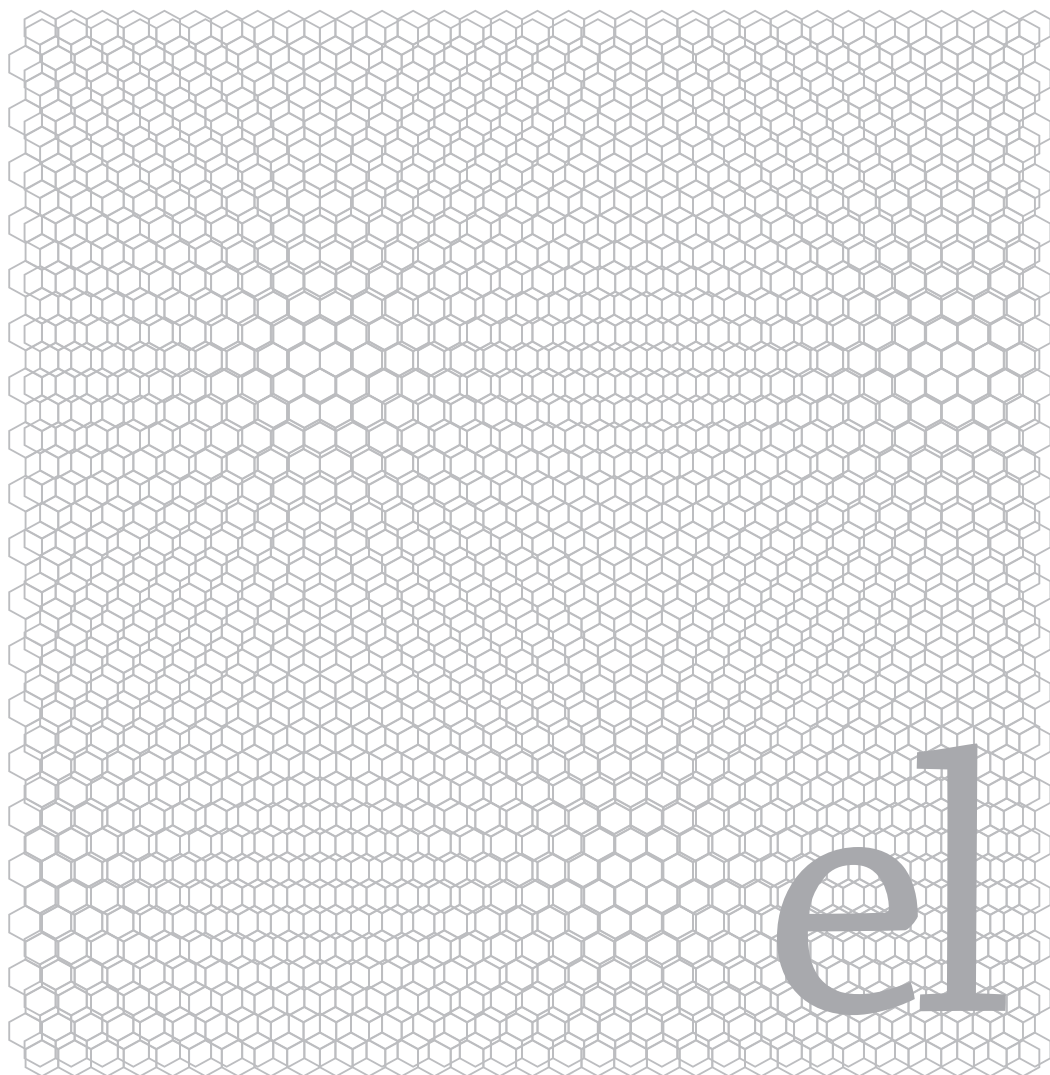
Jazyková redakce: Ing. Hana Rosická

Grafická úprava: PrintActive, s.r.o.

Vyšlo dne: 31. 1. 2011

ISSN: 1804-4166

© Centrum ekonomických studií Vysoké školy ekonomie a managementu, o.p.s.

e1